

א איכה | ישיבה בדרך העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים

רשי

אבן עזרא

אנשי אמת יבינו סדרשי קדמונינו הצדיקים, שהם נוסדים על קשט וביציקת מדע יצוקים, וכל דבריהם כזהב וככסף שבעתים מווקים, אכן סדרשיהם אל דרכים רבים נחלקים, מהם חירות וסודות ומשלים נבוהים עד שחקים, ומהם להרויח לבות נלאות בפרקים עמוקים (6), ומהם לאמץ נכשלים, ולמלאות הריקים, על כן דמו לגופות טעמי הפסוקים (3), והמדרשים כמלבושים בנוף דבקים, מהם כמשי דקים, ומהם עבים כשקים, ודרך הפשט הוא הנוף (2), בדברים נבחרים ובחוקים, וכן אמרו שהמקרא כפשוטו (7), והדברים עתיקים:

ואני אברהם בר מאיר מארץ פרחקים, הוצאתני (ה), מארץ פפרד חמת המצויקים, ומפרי אלו (1), בגלותי היו בידי מחזיקים, ויורוני לבאר מפרים בטעמים מנופת מתוקים, וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים (1), בני לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקים, וכן כתוב קח לך מגלת ספר, וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך, על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים (ירמיה לו ב), ועוד כתוב, מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל, ותשחית את הארץ הזאת (שם שם כט) ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה (ח): א ברך, שם נופל על זכר ועל נקבה עם למד (6), ובחסרונו (3) וכן מלת בטח (ג): רבתי, שרתי, מלעיל (7), להבריל בין היו"ד הנוסף (ה): ובין יודין סימן המדבר (1), כמו אוהבתי לדוש (הושע י יא) (1), ועמדה מלת גנובתי יום (ברא' יהל

(ח) איכה ישיבה בדרך ירמיה כתב ספר קינות היא המגילה אשר שרף יהויקים על האש אשר על האש (א). והיו זה שלש אלף ציחיות איכה יסבה. איכה יעזב. איכה יועס. שוב הוסיף עליו חני הגבר שהוא שלש אלף ציחיות שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה (ב). שלש כנגד שלש ג: בדרך. גלמוד מיושביה: רבתי עם. יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב ד). יש מדרשי הגדה הרבה ואני צאתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה. ולא אלמנה ממש (ה). אלא כאשה שהלך בעלה

אור
עמוקים: (ב) כי הוא לא ישתנה אף שילבש מלבושים שונים: (ג) אחר מלת "הגוף" ז"ל "מלכד" ור"ל מלכד בדברים נכבדים שהם המלות והמשפטים והחוקים (רי"ד) וכן יאמר בעל נתיב ריש ס' משפטים, בכל מקום שהנראה מגלויו של פשטות המקרא סותר לקבלת רז"ל בהלכות ודינין, הוצה על המבאר לעזוב דרך הפשט מכל וכל ולילך באורח הקבלה האמיתית, או לעשות פשרה ביניהם אם תללה: (ד) כ"ה (שבת סג א) אין מקרא יולא מיד פשוטו: (ה) ז"ל "הוציאתני" ור"ל חמת המצויקים הוציאה אותי מארץ פפרד (רי"ד): (ו) ז"ל "אלופי" ר"ל ספרי מורי ורבותי, (רי"ד): (ז) עיין רש"י: (ח) מזה מוכח שאיננה זאת המגילה ששרף יהויקים: (א) כמו עס לכדד ישכון (במד' כג ט) בלשון זכר: (ב) כמו כאן, ונחזרה עס מלת יסבה שהיא לשון נקבה: (ג) עס הלמד בתחלתה כמו לבטח (ויקרא כה יח), ובהסרון הלמד כמו וישבתם בטח (דבר' יב י): (ד) תאר סמוך בתוספות יו"ד, ובהה הנגינה מלעיל: (ה) שהנגינה באה מלעיל: (ו) הוא סימן המדבר בעדו שבאה צם הנגינה מלרע: (ז) שהנגינה מלעיל כי היו"ד נוסף: (ח) מלת גנובתי

הוצאתני (ה), מארץ פפרד חמת המצויקים, ומפרי אלו (1), בגלותי היו בידי מחזיקים, ויורוני לבאר מפרים בטעמים מנופת מתוקים, וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים (1), בני לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקים, וכן כתוב קח לך מגלת ספר, וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך, על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים (ירמיה לו ב), ועוד כתוב, מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל, ותשחית את הארץ הזאת (שם שם כט) ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה (ח): א ברך, שם נופל על זכר ועל נקבה עם למד (6), ובחסרונו (3) וכן מלת בטח (ג): רבתי, שרתי, מלעיל (7), להבריל בין היו"ד הנוסף (ה): ובין יודין סימן המדבר (1), כמו אוהבתי לדוש (הושע י יא) (1), ועמדה מלת גנובתי יום (ברא' יהל

מקו"ב רשי
ד) מדרש איכה כ"י פ"א, אות כ"ס: ה) מדרש איכה פ"א ג', מדרש איכה כ"י פ"א, אות כ"ג מדרש זועם איכה

(6) וכן כתוב צם' תגמולי הנפש, וז"ל דע כי כל דברי רז"ל נחלקים לששה חלקים וכו', ההמישי הוא קבוץ דברי בדיחותא, כדי לשמח הלב ולהרחיבו, אחר שיגע ההכס בעיון דק, ובלמוד הלכות החמורות וצטעות העמוקות, עוד שם יש דברי בדיחותא רבים בתלמוד אל החשוב שהוא ענין בעל, אבל הוא דבר מועיל, בעבור כי היתה כוונתם צוה לשמח הלב ולהרחיבו כדי שלא ישתכח ולא יחלש שכלם מרוב היגיעה הגדולה שהיו יגיעים בלימוד התורה ובהלכות החמורות כדי להוציא המסקנה על אמיתתה, וכי הא הליש מנרסחם הוו משככים רתיחתם ומפיגים עלמם במילי בדדיחותא, למען יתחדש כח שכלם ויודרך מזהם בשוכס אל העסק, והיו לריכים לכך כמו שאמרו אין שכינה שורה מתוך עלכות ומתוך עללות אלא מתוך שמהה, עיי"ש מה שהאריך צוה, ונאמרו ולבות נלאות בפרקים עמוקים, ר"ל לבות הנלאות ע"י למוד פרקים עמוקים, והוא כלל גדול באגדה, ועיין בג' (שבת ל, ב) שמייתי כי הא דרבה מקמי דפתח להוא לרבנן, אמר מלתא בדדיחותא, וזכתי רבנן, לבוף יתיב באימתא, ופתח בשמעתתא וכו', ומשמע שדברי בדיחותא היה קודם הלמוד בפרקים

א) ירמיה ל"ג כ"ג: ב) שם שם ל"ב: ג) עיין פתיחתא מדרש איכה כ"י פ"א אות כ"ס, י"ד ז איכה פ"ג א': 1

שרתי במדינות היתה למם : ב בכו תבכה בפליה ודמעתה
על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה פל רעיה בגדו בה
היו לה לאיבים : ג גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים
לא מצאה מנוח פל רדפיה השיגוה בין המצרים : ד דרכי ציון
אבלות מפלי באי מועד פל שעריה שוממין כהניה נאנחים בתולתיה

אבן עזרא

רבותי בגוים . איננה כראשונה (ט) . רק בלשון גדולה (י) , כמו ורבי המלך (ירמי' מא א) . על כל רב ביתו (אסתר א ח) , ונפתחה למד' למס , להורות על ה"א הדעת הנערר (יא) , ולא נדגש המס (יב) , להקל על הלשון (יג) : ב וי' בכו תחת ה"א (יד) , כי אותיות אהוי' מתחלפות , כמו הסבלת עשו (ברא' לא כח) (טו) : ג יהודה זכר ונקבה (טז) , כישראל ומצרים (יז) ותחזק מצרים (שמות יב לג) (יח) ויש מפרשים המצרים , מדברי מעתיקי הדת ז"ל דינא דבר מצרא (יט) והישר בעיני מן המצר (תה' קיח ה) (כ) ואם הוא משונה מעט (כא) , והריש ראוי להדגש (כב) נמצא (כג) , דרך זכר ונקבה (כד) כבית ומקום (כה) : ד באי מועד . שהיו באים במועדים (כו) והשוב בעיני שהוא המקדש (כז) , ונקרא מועד , בעבור היות כל ישראל נועדים שם , וכן בקרב מועדיך (תה' עד ד) , שרפו כל מועדי אל בארץ (שם שם ח) (כח) : שוממין . נו"ן תמורת מ"ם (כט) , וכן קח לך חטין (יחז' ד ט) לקץ היסין (דניאל יב יג) (ל) כי הנו"ן והמ"ם משרתים בסוף המלה סימן רבים ורבות (לא) נונות סבנין נפעל (לב) וכן נוני מסועד (צפניה ג יח) יקר

למדינת הים ודעתו לחזור אללה : (ב) בכו תבכה . שתי זכיות על שתי מורכבין (ו) : בלילה . שהמקדש נשרף זלילה דאמר מר לעת ערב הליתו זו ארת האור (ז) . דבר אחר זלילה לילה של זכיות מרגלים זתשעה זאב גרמה להם ח) . דבר אחר זלילה שכל הזוכה זלילה הזומע קולו זוכה עמו ט) : ודמעתה על לחיה . מחוך שהיא זוכה תמיד : בל רעיה . אהביה : (ג) גלתה יהודה . מארלה : מעני . מחמת עוני (י) : ומרוב עבודה . שהכזירו עליהם כסדים : היא ישבה בגוים ובמקום שגלתה וישבה שם לא מלאה מנוח . בין המצרים . שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : המצרים . גבולים של שדה זכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה זאב יא) . (ד) באי מועד . עולי רגלים : נונות . לשון יגון ואין שורש זתיבה אללה הגימ"ל לזדה : סבנין נפעל (לב) וכן נוני מסועד (צפניה ג יח)

אור

היו"ד נוסף , והיתה ראוייה להיות מלעיל , והעטם שעמדה מלרע , כשניל הבי"ת שהיא בשו"א , והיתה ראוייה להיות בפסח , ולא כן דעת המדקדקים האחרונים כי לדעתם בכל יודי"ן הכוספים הנגינה מלרע , ומלות רבתי , שרתי זרות , ומלת גנובתי זאה כדיון : (ט) שענינה הרבוי במספר : (י) וענינה ענין גדולה ומעלה : (יא) אם יבואו אותיות בכל"ם על מלה שמתהלת בה"א הידיעה , ינקדו בפתח , והה"א נכלעת : (יב) כדיון דגש אחר הה"א הידיעה : (יג) והדגש נשלים ע"י הקמץ שתחת הלמ"ד : (יד) כי שרשו "זכה" : (טו) ששרשו עשה : (טז) ולכן אמר גלתה כל"ג , ונמצא גם כל"ז ויהודה עוד רד עם אל (הושע יב א) : (יז) ישראל מלינו כל"ז ישראל בחרתי בו (ישעי' מד א) וכל"ג בתולת ישראל (ירמי' יח יג) , וכן מצרים כל"ז , והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבן (שמות ג ב) : (יח) ומלינו גם כל"ג , אמר ותחזק , ולא

ויהזק : (יט) זכ"מ קח ב , ופי' מרזן וזעל גבול ששדהו קרוב לשדה הזכרו , ושרשו מר , וענינו בין הגדרים גדר מזה וגדר מזה שלא תוכל לנוס אנה ואנה : (כ) ושרשו זרר וענינו זרה : (כא) שהרי"ש בהירק : (כב) לפי ששרשו זרר , וראוי להדגש להסרון אות הכפל , אך הריש אינה מקבלת דגש : (כג) סימן פסוק ד' צריך להיות קודם מלת "נמצא" כי הוא שייך לפסוק ד' : (כד) כאלן ל"ג באמרו דרכי ציון אבילות , ונמצא כל"ז , וזשכעה דרכים ינוסו (דברים כח ז) : (כה) עיין פי' הח' ז"ל (סיר א , וזיהל אור אות כ"ה) : (כו) והסר זי"ת , זאים זמועדים : (כז) והסר למ"ד זאים למקדש : (כח) ופי' הח' ז"ל שם , נקראו המקדשים מועדים בעבור התחברות שם ישראל זמועדים : (כט) כנו"ן מקום מ"ם הרבים , והוא תאר והמם זצרי : (ל) הנו"ן תחת מ"ם : (לא) ומורה לפעמים על סימן הזכרים , ופעמים על סימן הנקבות : (לב) ושרשו יגה :

מקוב רש"י

איכה פ"א , סנהד' ק"ד א' , ילקוט תת"ר : (ו) סנהד' טס ועיין פס' דר"כ פי' זכה תבכה : (ז) תענית כ"ט א' : (ח) מדרש איכה כ"י פ"א אות קע"ח תרגום : (ט) מדרש איכה כ"י פ"א כ"ד , מדרש איכה כ"י פ"א אות ר"ג , מדרש זוטא איכה פ"א , סנהד' טז , ילקוט תת"ר א' : (י) מדרש איכה כ"י פ"א אות כ"ט : (יא) מדרש איכה

זוגות והיא מרלה : ה היו צריה לראש איביה שגו כי יהיה הוגה על-
 רב פשעיה עולליה הלכו שבי לפני צר : ו ויצא מן בת-מנת קרי ציון
 כל-הדרה היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וילכו בלא-כח לפני
 רודף : ז זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו
 מימי קדם בנפל עמה ביד-צר ואין עוזר לה ראוה צרים שחקו על-
 משבתה : ח חטא חטאה ירושלם ערבן לנידה היתה כל-מכבדיה
 הזיליה פיראו ערותה גם-היא נאנתה ותשב אחור : ט טמאתה
 בשוליה לא זכרה אתריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה יהוה את-

אבן עזרא

רש"י

שהם מלשון תונה ויגון (לג) והתייז והגון
 נוספים : ה היו צריה. כל אחד לראש (לד)
 וכן בנות צערה עלי שור (ברא' מט כב)
 כל אחת מהן (לה) : שלו. מגורת שלוח (תה'
 קבב ז) (לו) : הוגה. מן הבנין הכבד הנוסף
 מיגון (לו) וכן תוניון נפשי (איוב יט ב) (לח) :
 הלכו שבי. בחפרון בית (לט) כמו הנמצא
 בית ד' (פ"ב יח טו) (מ) : ו יחפר מקום
 אשר אחר כאילים (מא), וכן במים לים
 סבבים (ישעי' יא ט) (מג) : ז ימי עניה.
 כמו כי ששת ימים עשה ד' (שמות כ
 יא) (מג) : ומרודיה. בגלות והמ"ם שרש (מד) :
 ח לנידה. ללעג, כמו מנוד ראש (תה' מד
 טו) (מה) וניד שפתי (איוב טו ה) (מו)
 והוא מגורת נע ונד ברא' ד יב) (מו) :
 הזיליה. הפך הכבוד (מח), כמו להוצא יקר
 מזולל (ירמ' טו יט) (מט) רק הוא משרש
 אחר (נ) או טעמו הורידה (נא), או עשו
 שתול דמעתה (נב) : ט פלאים. ירדה

(ה) שלו. יושבים בשלוח : הוגה. הדאיבה והוא
 לשון יגון : (ו) כאילים לא מצאו מרעה.
 כאילים אשר לא מלאו מרעה שאין להם כח
 לצרות שהחלש כחם ברעב : לפני רודף. כל
 רודף שבמקרא חסר וזה מלא שגרדפו רדיפה
 שלימה ע"כ יחד הפייט מלא רודפתי וחכרה שנת
 גאולי שנת גאלי בזה חסר כתיב : (ז) זכרה
 ירושלים. בגלותה : ימי עניה. ימי חורבנה
 שהביאה לידי עוני : ומרודיה. הוא לשון
 לער כמו וירדתי על ההרים יב). אריד
 בשיתי ומהימה יג) : כל מחמדיה. זכרה
 כל טוב מחמדיה שמימי קדם : שחקו על
 משבתיה. שמחו על שביתה משוסה חנה
 חדשה ושבתה ומ"ח דרשו בלשון אחר שהיו
 שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים
 בשביעית והיו האומות משחקים עליהם והומרים
 שוטים בארלכם לא שמרתם ועכשו בגולה
 תשמרו יד) : (ח) לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמוז"ר (זיך אומהער טרייבען, אונרוהיג זיין)
 בלע"ז : ערותה. קלוגה : נאנחה. לשון נפעלה שוספיר"ר (זיפלען) בלע"ז : גם היא
 נאנחה. הוא שם דבר. שוספוריר"ח (דיא וועלכע זיפלעט, איינע זיפלענדע) :
 (ט) טמאתה בשוליה. לשון גנאי הוא דם נדותה כיכר בשולי בגדיה כלומר חטאתיה
 גלויין הרבה עשאתן בגלוי : לא זכרה אתריתה. כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה

יהר אור

מכסים : (מג) שביאורו בששת ימים, וכן כאן ביאורו
 בימי עניה, ותחסר הבי"ת : (מד) ושרשו מרד :
 (מה) שפי' נדיס בראש דרך לעג : (מו) פי' הנדת
 שפתי : (מז) והוא מענין נענוע וטלטול : (מח) וענינו
 בזיון וקלות : (מט) ובכתוב, ואם תוליה יקר מזולל :
 (נ) כי זולל שרשו זולל מכפולים, והזיליה שרשו זול,
 ופי' אחד להם : (נא) והוא מענין הוליס זהב מכיסס
 (ישעי' מו ו) שעינו שפיכה וירידה : (נב) ופי'
 עשו לה רעה עד שבכתה, והוא פועל יולא לשניה

(לג) וכן פי' שם הח' ז"ל, כוני, בנין נפעל
 מגורת יגון : (לד) כי היה ז"ל לראשים : (לה) כי
 בנות לשון רבים, ומלת לעדה הוא לשון יחיד
 והיה ראוי לו לומר בנות לעדו, לכן יפרש כל אחת
 מהן : (לו) עיין רש"י : (לז) מבנין הפעיל, ופי'
 השי"ת הדאיבה : (לח) מענין יגון : (לט) כי היה ראוי
 להיות הלכו בשבי : (מ) והראוי להיות בבית ד' :
 (מא) כי היה ראוי להיות היו שריה כאילים אשר לא
 מלאו מרעה : (מב) והיה ראוי להיות כמים אשר לים

מקוב רש"י

ישבה פ"ח כ"ט, מדרש איכה כ"י פ"ח חות רי"ח ילקוט האוינו מתקמ"ה : י"ב) שפי' י"ח ל"ז : יג) חס' כ"ה ג' : יד) מדרש איכה
 כ"י 14 2

איכה א

עָנִי כִּי הִגְדִּיל אֹיִב׃ י ידו פֶּרֶשׁ צַר עַל כָּל־מַחְמְדֵיהָ כִּי־רָאִתָּה גוֹיִם
 בָּאוּ מִקִּדְשָׁה אֲשֶׁר צוִיִּתָּה לֹא־יָבֹאוּ בִקְהַל לֶךְ׃ יא כָּל־עַמָּה נֶאֱנָחִים
 מִבִּקְשֵׁים לָחֶם נָתַנוּ מַחְמֹדֵיהֶם יִתְרוֹ בְּאֹכַל לְהַשִּׁיב נֶפֶשׁ רֹאֵה יְהוָה
 וְהִבִּיטָה כִּי הֵייתִי זוֹלְלָה׃ יב לֹא לִי וְעִירָא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ
 הַבָּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מִכְּאוֹב כַּמְכַאֲבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה
 בַּיּוֹם תְּרוֹן אִפּוֹ׃ יג מִמְרוֹם שְׁלַח־אֵשׁ בַּעֲצַמְתִּי וַיִּרְדְּנָה פֶּרֶשׁ רִשְׁתִּי
 לְרַגְלֵי הַשִּׁיבְנֵי אַחֲזֹר נִתְּנֵנִי שְׂמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃ יד נִשְׁקַד עַל־

אבן עזרא

רש"י

תהיה אחריתן לפיכך ותרד פלאים ירדתה
 נפלאות פלאים הרבה שהכל מפליאים שאירע
 לה מה שלא אירע לכל עיר: (י) ידו פרש
 צר. עמון ומואב: על כל מחמדיה.
 ספרי תורות שנאמר בהם הנחמדים מזהב שו).
 הכל נפנו לבזו כסף וזהב והם נפנים על
 ספרי תורות כדי לשורפם שו). לפי שכתוב
 בהם לא יבא עמוני וגו' (יז): אשר צויתך
 לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב:
 (יב) לא אליכם. לא תהיה כלרה הזאת
 עוד לכל עובדי על דת יח). אמרו חכמים
 מכאן לקובלנא מן התורה יש) ראו מה עשה לי
 הדיטו וראו וגו': אשר עולל לי. אשר
 נעשה לי: אשר הוגה ה'. אותי ביום חרון אפו גם זה
 לשון יגון: (יג) וירדנה. וירד אותה וישכר אותה ע"י
 ריבוי ויסורין לכך הנו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידים
 כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעלם לשון נקבה כמה דאח
 אמר העלמות היבשות ב) שצר כל אחת
 ואחת ד"א וירדנה כמו וירדהו אל כפיו בא). הריק את
 המוח גורר ורודה המוח מתוכו כב): (יד) נשקד עול
 פשעי בידו. אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשו

ירידה (נג): י כי ראתה גוים. על ירושלים
 שבה (נד) [א]: יא זוללה. כמו זולל וסובא
 (דבר' כא ב) (נה): יב לוא. יש אופרים
 מלשון אלה (נו), ולא מצאנוה בלא אלה (נז)
 וטעמו (נח), לא יגיע אליכם מה שהגיע
 אלי (נט): עולל. נעשה לי (ס) והוא מהבנין
 הכבד שלא נקרא שם פועלו (סא), בעבור
 שאיננו בקמץ קטן (סב), כמו כונן אשורי
 (תה' ט ג) (סג): הוגה. כמו הרה (סד):
 יג וירדנה. שב אל האש (סה), כי ימצא
 לשון זכר, כמו תאבלנו אש לא נופח (איוב
 ב כו) (סו), וטעמו כמו לא ירדנו בדרך
 (ויקרא כה נג) (סז): יד ומלת נשקד. אין

קרני אור

יהל אור

[א] הח' ו"ל והר"י עראמה דקו לפרש מלת "כי" פה,
 והגכון שכל לאמת כדרכו לפעמים, וטעם
 שהמסך לפי שזכר מחמדיה וזכר המקדש שהוא הנחמד
 מכולם, וגם נאמר שמקרא מסורס הוא, והראוי לאמת
 למנאש כי תדרוש אהריהם (רי"ר): (נד) ולא אדםמך ליה, ידו פרש צר, אלא אלפני פניו הטעם הטעם
 ירושלים, וכן פי' הר"י עראמה: (נה) וכן תרגם המתרגם "גרגרניחא" ועיין רע"ב (טהרות פ"ז מ"ט)
 מה שפי' על המאמר "מפני שהנשים גרגרניות הן" וכתב, זוללות ומתאוות למאכל" וראיתו מהתרגום
 כאן: (נו) פי' מלשון אלה ושבושה, וכן דעת המתרגם שהרגם, "אשבעית לכון" ופי', שהיא מקללת כל עובדי
 על דת בחלה: (נז) ויסתור זה הפי' מפני שלא מלינו, "אלה" בלא
 (נט) וכן פי' רש"י ז"ל: (ס) וכן פי' רש"י ז"ל: (סא) מבנין פוקד: (סב) בעבור שהלמד הוא בפתח
 ולא בקמץ קטן (נירי): (סג) כמשקל כונן אשורי, שהנו"ן שם בקמץ קטן (נירי): (סד) ז"ל כמו הוה
 ופי' שצר וכ"ה (יחז' ז כו) הוה על הוה, ופי' הרד"ק שם שצר על שצר, וכן תיוב"ע שם חצר על
 חצר, וכן דעת התרגום כאן שהרגם, דתכר ד' יתי: (סה) וכינה הכתוב האש בל"ז: (סו) וככתוב, "האכלהו
 הש לא נופה": (סז) וענינו ממסלה ננישה ולהיזה בחזקה, וכלן ענינו, האש רדה בעלמות:

מקו"ב רש"י

כ"י, פ"א, ש"ה: טו) תכ' י"ט י"א: טז) מדרש איכה יח) מדרש איכה פ"א מ', מדרש איכה כ"י פ"א חות
 פ"א ל"ח, פתיחתא איכה כ"י חות ע', מדרש איכה שמ"ד י"ט) סנהדרין ק"ד ב': ב) ימקחל ל"ז ד'
 כ"י כ"א חות של"ב, יבמות ע"ז ב': יז) דבר' כ"ג ד': כא) שופטים י"ד ט': כב) עיין מדרש איכה פ"א מ"א

פִּשְׁעֵי בִידוֹ יִשְׁתַּרְגְּוּ עָלָיו עַל־צוּאָרֵי הַבְּשִׁיל פָּחִי נִתְּנֵנִי אֲדָנִי בְיָדֵי לֹא־
אוֹכֵל קוֹם : מו סֵלָה כֹּל־אֲפִירִי | אֲדָנִי בְּקֶרְבִי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁכֵר
בַּחֲזָרֵי גַת־דָּרֶךְ אֲדָנִי לְבַתּוּלַת בַּת־יְהוּדָה : מו עַל־אֲקָה | אֲנִי בּוֹכִיָּה
עֵינַי | עֵינַי יִרְדָּה פִּיִם פִּירְחֶק מִפְּנֵי מִנְחָם מִשִּׁיב נַפְשִׁי הִיוּ בְנֵי
שׂוֹמְמִים כִּי גִבֹר אוֹיֵב : יו פִּרְשָׁה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מִנְחָם לָהּ צִוְּהָ יְהוָה

אבן עזרא

לה אב ואם (פח) והטעם כמו נמשך, כמו נמהר (טט): והיה ישתרגו. מבנין התפעל ממשפחת השריגים (ברא' פ יב). (פח'): הכשיל. שב אל עול משעי (טט') ויחמר אשר אחר בירי, גם אחר קום, עמו או מפניו (ע): מן סלה. מנודת מפלה (עא) וכן גת דרך ד' מנודת דרך (עב) רק סלה שרש אחר היה (עג): גת. יקב: בתולות. המסוכה אל בת (עד) ובת יהודה כל השבט (עה) והבתולה ירושלים (עו): מן בוכיה. כמו סוריה (תה' קבח ג) (עז): עיני עיני יורדה פים. עין אנוש דומה לעין הפים (פח). והעין יורד (פט), וכן יזלו פים (תה' קמו יח) ושניהם פעלים עומדים (ס): יז פרשה. בי"ת ביריה נוסף (פא) [ב] כמו ותשקמו

רש"י
אחרי של פתיקתא קורין לדרכן מסקרא (בג).
ולמד הבקר (בד) ואומר אני נשקד פוינטרייט
(געפינטעלט) בלע"ז נקודים מנומרים ומסומנים
היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח
מנינם ומשלומיהם: ישתרגו. נעשו קליעות
קליעות ופלו על לוארי לשון משנה אין מסרגין
את המעות (בה): (טו) סלה. רמס ורפס
לשון סולו סולו המסלה (כו): קרא עלי
כועד. יעידות גייסות לבא עלי. ורבותינו דרשו
מה שדרשו תמוז דהיה שחא מלויי מלויה
של שנה שנייה ללאתם ממלרים (כו). לכך חירפ
חזרתן של מרגלים ליל חשעה באב שעליה
הוקבעה בכייתן לחרות (כח): גת דרך.
לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי (כט).
דמס (ל): (טז) עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות:
(יז) פרשה ציון ביריה. כמו ופרש ידיו בקרבנו (רא).
כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומלטער
בהם. ד"ח פרשה ליון לשון שצירה כמו פורש אין להם לב). ולא יפרשו להם על חבל לנחמו
על מת (לג). כך חזרו מנחם לר). ובלשון משנה פרוסה קיימת לה). ומשמעו כאדם
יהל אור

קרני אור

כי גויס (נחט"ט): [ב] ר"ן כספי כתב כי טעם הראשון
מה שאמר כי בי"ת ביריה נוסף, כי ידוע לבקיותים
בעברי ובקנין כי זה הלשון בתכלית הנאה והדיוק
והמבאר לנחט"ט כתב, ואילו כתב ידיו סתם בלי בי"ת,
היינו אומר שהוא לשון שטות, כמו ופרוש כפיו (מ"א
ס' כ"ב) עכשיו כשהוא כתוב בבי"ת, אינו כ"ח לשון
כי גויס (נחט"ט): [ב] ר"ן כספי כתב כי טעם הראשון
מה שאמר כי בי"ת ביריה נוסף, כי ידוע לבקיותים
בעברי ובקנין כי זה הלשון בתכלית הנאה והדיוק
והמבאר לנחט"ט כתב, ואילו כתב ידיו סתם בלי בי"ת,
היינו אומר שהוא לשון שטות, כמו ופרוש כפיו (מ"א
ס' כ"ב) עכשיו כשהוא כתוב בבי"ת, אינו כ"ח לשון

(פח) מלה יהודה אין לה חבר במקרא: (טט) אחרי
מלת "נמשך" ז"ל או, כי "כמו נמהר" הוא פי' אחר,
ולפי"ז השי"ן הוא שי"ן ימנית, והמלה מגזרת, כי
שקד אני על דברי (ירמיה א יב). (פח') ויהיה
ישתרגו כמו יסתככו, כדרך השריגים הנאחזים זה בזה
ועולים זה על זה: (טט') פי' אמר הכשיל ל"י
זהיל"ל הכשילו כמ"ש עלו, אלא שב על מלת עול: (ע) וכן ראוי להיות, בידי אשר לא אוכל קום, עמו או
מפניו, וחסרים בפסוק הזה ב' מלות, דהיינו מלת "אשר", ומלת "עמו". או "מפניו": (פא) וכן פי' רש"י ז"ל:
(עב) וענינו, דרך ורמס כל אחרי בקרבי: (עג) כי סלה שרשו סלה, ומסילה שרשו סלל: (עד) ופי' בתולת
בת יהודה: (עה) ובת יהודה מורה על השבט: (עו) והבתולה מורה על ירושלים: (עז) הראוי להיות בוכה,
ונוספה היו"ד כמו במלת, סוריה: (עח) לשון הכתוב (ברא' כד יג) עין המים, והוא מבוע מים: (פט) כי
לרוב הזלת הדמעה שתרד מן העינים, כינה הירידה לעינים: (ס) כי מלת יורדה ומלת יזלו פעלים עומדים שהם
יורדים, וכ"כ הרד"ק (ירמיה ט יז): (פא) וענינה פרשה ידיה, ובה הלשון הזה בפריסת הידים והגוף

מקרב רש"י

מדרש איכה כ"י פ"א חות שכ"ס: (בג) עיין פסלי
זר"כ בסדש השבועי זר ק"ג ג' שמות נקראו לו
"מלמד" שמלמד כפי"ה לחרוש "מורע". מורה דעה לפרש
"דרכן" שמדיר בינם לפרש, ומסדה"ל קורין ג"כ לדרכן,
והוא מלמד הבקר: (בד) שופ' ג' ל"א: (בה) ובמדרש איכה
פ"א י"ב עשאן עלי סריגות סריגות (פי' כמו מטס
מסורגת כלומר מכופל ומושלך שתי וערב) ועיין מדרש
איכה כ"י פ"א חות שכ"ס: (בו) ישעי' ס"ב י':
קט"ו

(כז) פסמים ע"ז ח' תענית כ"ט ח', סנסדרין ק"ד ז':
(כח) תענית שס, סנסדרין שס, סוטה ל"ה ח':
(כט) ישעי' ס"ג ג': (ל) וכ"ה בתרגום: (לא) ישעי' כ"ה
י"א: (לב) למטה ד' ד': (לג) ירמיה ט"ז ז': (לד) כ"ה
(מחברת מנחם שרש פרש) שחבר "פרשה ציון" פרש אין
לכס (למטה ד' ד') הלא פרש לרעב (ישעי' כ"ח ז') עס
ולא יפרשו להם על חבל: (לה) והוא חלק דבר הנמתך
מהשלס, וכדח"ל כרובס בוס עיין (פסמים קט"ו ב',
קט"ו

איכה א

לִיעֲקֹב סְבִיבֵי צְרִי הִיְתָה יְרוּשָׁלַם לְנִדָּה בִּינֵיהֶם : יח צְהִיךְ הוּא יְהוָה
 בִּי־פִיהוּ מְרִיתִי שְׁמַעוּ־נָא כָּל־עַמִּים הַעֲמִים קְרִי וּרְאוּ מִכְאֲבֵי בְּתוֹלְתֵי
 וּבְחֹרֵי הַלְכוּ בְּשָׁבִי : יט קִרְאתִי לְמֵאֲהָבֵי הַמָּה רְמוֹנֵי פְהֵנִי וּזְקָנֵי
 בְּעִיר גּוֹעֵוּ בִּי־בִקְשׁוּ אֲכֹל לָמוּ וַיִּשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם : יכ רְאֵה יְהוָה כִּי־
 צָר־לִי גַמְעִי חֲמַרְמְרוּ נְהַפְדֵּךְ לְבִי בְּקֶרְבֵי כִי מְרוֹ מְרִיתִי מִחוּץ שְׂפָלָה־
 חָרַב בַּבַּיִת כַּמּוֹת : כא שְׁמַעוּ כִּי נִאֲנַחָה אָנֹכִי אֵין מִנַּחֵם לִי כָּל־אֵיבֵי
 שְׁמַעוּ רַעְתִּי שָׁשׂוּ כִּי אֶתָּה עֲשִׂיתָ הַבָּאת יוֹם־קִרְאתָ וַיְהִי כָּמֹנִי :

אבן עזרא

רש"י

המלטער שחוקק את ידס ומשברס. תוספות
 מלחמי: צוה ה' ליעקב סביביו צרו
 צוה על יעקב שהיו צרו סביבו חף. כשגלו
 לצבל ולאשור הגלה סגוריו את אויביהם
 עמון ומואב והוסיבם אללס והס מקתרים
 אותם כמ"ס במסכת קדושין לו). הומניא
 איכא צבל כולה דעמונא לזו: לנדה.
 לריחוק לבזו (יט) קראתי למאהבי.
 לאותם שמראים עלמס כאוהבים: הבה
 רמוני כגון בני ישמעאל שהיו יולאים
 לקראת הגולים כשהיו השבאים ומולכים
 אותם דרך עליהם ומראים את עלמס כאילו
 מרחמים עליהם והיו מולאים להם מיני
 מלוחים וכודות נפוחים כסבורים שהוא יין
 ואוכלים ולמאים ורולים לשהות וכשמתיר

בדטעות שלישי (תה' פו) (פג): יח כל
 נא בלשון עתה, וכן אוי נא לנו כי חטאנו
 (למטה ה טז), גם אל נא רפאנא לה (במד'
 יב יג) (פג), על כן השיב ד' הלא תכלם
 ישבעת ימים (במד' יב יד) (פד), יוסת נא
 (ירמיה לח ד), דבר נא (שמות יא ב),
 שמע נא (זכרי' ג ח) (פה), ועם תוספת
 אל"ף (פו) לשון בקשה (פו), ובלשון
 ישמעאל הפוך (פת), והוא כמו עתה:
 יט למאהבי. איננו כמו אוהבי, וכן טעמו
 למבקשים שאוהב אותם (פט): כ חמרמרו.
 כפול העי"ן והלמ"ד (ס) וטעמו כמו
 עכורים (סא), וכן פני חמרמרו (איוב טז
 טז) והוא סגורת חומר (סב) כי הבכי
 כמים (סג) וכן ויין חמר (תה' עה
 ט) (נד): כא הבאת יום קראת. תהמר מלת
 לו טרם הבאת, כאילו הוא מתאוה (נה)

הגוד צשינו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב ציער בערב תלינו וגו'
 לקראת למא התיו מים יושבי ארץ חימא בלטמו קדמו נודד לח): וישיבו את נפשם. כדי
 שישיבו את נפשם: (כ) חמרמרו. כוולו ויש כזה בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני
 מעיה לט): בבית כמות. בתוך הבית היתה חימת סדים ומזיקים ומלחכי מות. ומחון
 חרב, האויב משכלת: (כא) כי אתה עשית. אחה גרמת לי שהס סוגאים אותי שהבדלתי

יהל אור

קרני אור

באבל מרוב הצער והוא כתוב בשי"ן: (סכ) שענינו
 ותשקמו דמעות שלישי ועיין פי' הח' ז"ל שס שכתב
 או ב"ת בדמעות ישרת אחרת ותשקמו דמעות
 או בדמעות הטעם שיה בשליש, והוא שס מדה:
 (פג) וכן פי' הח' ז"ל שס "רפח עתה לה":
 (פד) ולא עתה: (פה) ובכולס הפי' עתה:
 (פו) אנא: (פז) ונמלא בה"א פ"ה, אנה (תה')
 קודם הנו"ן קודם האל"ף: (פט) ורש"י
 ז"ל פי' לאותם שמראים עלמס כאוהבים: (ג) כי שרשו "חמר"
 (נג) מהול בחומר: (נד) ופי' הח' ז"ל שס, מגזרת חומר מים רבים (חבקוק ג טו) כמו עכור, פי'
 ששבו מימיו כמו חומר: (נה) ופי' לו תביא היום שקראת ביד הגביאים ויארע להם מה שיארע לי:

סבירס, כאדם שחוקק ידיו ומשברס, מרוב צער ויגון
 וכן הדעת נוחת ממה שלאחריו, כ"א היתה כוונתו על
 שעינת כפיס בעבור העור, הים אומר אין עור לה, אבל
 כשהוא מכון על חבוק ידים שהוא לבד מחמת צער יפה
 אומר אין מנחם לה, וסריק"ס פי', כי המלה של
 מנחמין פורשין להס לאכל, וסיח בעלמה פרש בידים כי
 אין מנחם לה:

מקו"ב רש"י
 פ"ח, ויק"ר פכ"ג ס', מוית פ"ב פי' כששנה, אגדת
 שמואל פט"ו: לח) ישע"י כ"א י"ג י"ד: לט) מולין כ"ו ח'
 ופי' רש"י ז"ל שס, כוולו מחמת האור, וכן ב"ר פל"ס
 י"ג

קטו, טו): (פת) שאומרים הלא"ן, אלף קודם הנו"ן,
 ז"ל פי' לאותם שמראים עלמס כאוהבים: (ג) כי שרשו "חמר"
 (נג) מהול בחומר: (נד) ופי' הח' ז"ל שס, מגזרת חומר מים רבים (חבקוק ג טו) כמו עכור, פי'
 ששבו מימיו כמו חומר: (נה) ופי' לו תביא היום שקראת ביד הגביאים ויארע להם מה שיארע לי:

כב תבא כל־רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל־פשעי
 כירבות אנהתי ולפי דני: ב א איכה יעיב באפו | אדני את־בת
 ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא־זכר הדם־רגליו
 ביום אפו: ג בלע אדני לא ולא קרי חמל את כל־נאות יעקב הרם
 בעברתו מבצרי בת־יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה: ד גדע
 בהרי־אף כל קרן ישראל השיב אהור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב
 באש להבה אכלה סביב: ד דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצנה
 ויהרג כל מתמדי־עין באהל בת־ציון שפך באש חמתו: ה היה

אבן עזרא

רשי

ויחבן להיות כמשמעו (טו): כב ועולל עשה,
 סגורת עלילותיו (דה"א טו ח) (טו) והנכון
 ששעמו כמו סבה, ובן ולו נתכנו עלילות
 (שי"א ב ז) (לח):

פירוש המעשים

א לא די שישבה כדד במות בניה אחר
 היותה רבת עם עד שהיא כאלמנה
 שאין לה בעל והיא נואשת מהיות לה בנים
 כלל: ב כל אכל שן בלילה (ט), והיא
 תמיד בוכיה (ג), ולא די שאין לה מנחם
 סבל רעיה עד ששבו לאויבים לה: ג כאשר
 לא יכלה לסבול עני המלכות (ג) והעבודה
 הקשה אשר עובד בה גלתה סארצה, נם
 לא מצאה מנוח במקום שהלכה שם ובאה
 לשוב, ורדפוה והשינוה במקום צר:
 ד שפמו שעריה ששם נאספו זקני ישראל
 הבאים (ד) ויאנחו כהניה כי אין להם בכורים
 ופעשר (ה) ודאנו הבתולות שהיה מנהגן לחול

ממאכלם וממשתיהם ומהמתן כס אם
 נתחנתו זהם היו מרחמים עלי ועל בני
 צנתיים: הבאת יום קראת. הלואי
 הזאת עליהם יום המועד שקראת עלי:
 ויהיו כמוני. ברעה (ט): (כב) תבא כל
 רעתם לפניך. יזכרו ויפקדו עונותם לפניך:
 ועולל למו. ופועל למו כמו גם צמעלליו
 יתנכר (טא). וכפרי מעלליו (טב): (א) איכה
 יעיב יאכיל כד"א והשמים התקדרו
 צעזים (א): משמים ארץ. לאחר שהגזיהם
 עד לשמים השליכם לארץ צנת אחת ולא
 מוט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא:
 הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו וזה בית
 המקדש (ב): נאות יעקב. צתי יעקב לשון
 נוה: הגיע לארץ. השפילה לארץ: חלל
 מלאכה ושריה. חלו ישראל שהיו קרוי

ממלכת כהנים (ג): ושריה. מדרש אגדה יש חלו שרים של מעלה שהחליפם. הממונה
 על האור מינה על המים והחליף כל הממונים (ד). לפי שהיו צרשעי ישראל בעלי שם
 המפורס ובוטחים הם שישיעו את שרי מעלה להגלים מאש וממים ומחרב עכשיו
 כשהיה משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממסלה זו בידי וכן כולם:
 (ג) השיב אהור ימינו. השיב עלמו כמשיב אהור ימינו מלהלחם בעד בניו:
 (ד) דרך קשתו. לפי שכך דרך דורכי קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא
 כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך באש חמתו. כך מצור המלות שפך חמתו
 שהוא כאש כי לא מלינו שפיכה של אש חלל חמה כדכתיב שפוך חמתך אל הגוים (ה):

יהל אור

שיסבב להם שיצוא עליהם רעה: (א) ויבכה רק
 ביום: (ב) אף בלילה: (ג) לא עוני ממון:
 (ד) ז"ל ודנין הבאים: (ה) וכן תרגם המתרגם:

רשי

(ג) שמות י"ט ו' (ד) מדרש איכה פ"ב ס', מדרש איכה
 כ"ו פ"ב קכ"ב, ילקוט תהרי"ב: (ה) מהליל פ"ט ו'
 ועיין מדרש איכה פ"ב ס' ובניפה ענף סס, מדרש איכה
 כ"א פ"ב אות קל"ו ילקוט זכרי' תקפ"א:
 קל"ז

(טו) כבר הזכרתי עלינו יום הצרה שקראת, ומתפללת
 שיהיו כמוני, ואינו חסר מלת "לו": (טו) ופי' עשה
 להם כאשר עשית לי. (לח) ופי' סבות, וכן כאן פי',

מקו"ב

י"ג ונחמרו בני מעיו, ופי' שם נכוולו: (ט) מדרש איכה
 פ"א נ"ו, מדרש איכה כ"י פ"א תנ"מ: (טא) משלי כ'
 י"א: (טב) ירמיה פ"א י"ד: (א) מ"ח י"ס מ"ס:
 (ב) מדרש איכה פ"ב ג', מדרש איכה כ"י פ"ב כ':

איכה ב

אֲדַנִּי | כְּאֹיֵב בִּלְעַי יִשְׂרָאֵל בִּלְעַי כָּל־אֲרַמְנוֹתֶיהָ שַׁחַת מִבְּצֻרֵיו וַיִּרְבֵּ
בְּבֵית־יְהוּדָה תֵּאֲנִיָּה וְאֲנִיָּה : וַיַּחֲמַס כִּפְּנֵי שָׂכְנוֹ שַׁחַת מִעֲדוֹ שִׁבְחָה
יְהוּדָה | בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת וַיִּנְאַץ בּוֹעֵס־אִפּוֹ מֶלֶךְ וּכְהֵן : וַזֵּנַח אֲדַנִּי
מִזִּבְחֵי נָאֵר מִקִּדְשׁוֹ הַסִּגִּיר בְּיַד־אֹיֵב חוֹמַת אֲרַמְנוֹתֶיהָ קוֹל נִתְנָה
בְּבֵית־יְהוּדָה כִּיּוֹם מוֹעֵד : ח חָשַׁב יְהוּדָה | לְהִשְׁחִית חוֹמַת בֵּית־צִיּוֹן
נִשְׁתָּה קוֹן לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ מִבִּלְעַי וַיֵּאבְד־חַל וְחוֹמָה וַיַּחֲדוּ אֲמֵלְכָיו :
ט טַבְעוּ ט וְעִירָא בְּאַרְצָן שְׁעָרֶיהָ אֲבָד וְשַׁבָּר בְּרִיחֶיהָ מִלְּפָה וְיִשְׂרָיָה

רשי

אבן עזרא

(ה) וירב בבת יהודה. הרבה זכנסת יהודה: תאניה ואניה. לער ויללה: וירב נקוד י"ד פת"ח קטן (סגול) שהוא לשון הרבה את אחרים. וירב העם ויעלמו מאד (ו). נקוד חיר"ק שהוא לשון רבה הוא את עלמו וכן כל תיבה שפעל שלה כה"א כגון פנה זכה זכה כן הרבה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשהוא מדבר על עלמו נקוד חיר"ק כגון ויפן פרעה (ז). וכשהוא מדבר על אחרים נקוד פת"ח קטן ויפן זנב אל זנב (ח). ויגל יהודה מעל אדמתו (ט). ויגל מלך צבל את ישראל אשורה (י): (ו) ויחמס. לשון כריתה וכן יחמוס כגפן (יא). נחמוס עקבך (יב): כגון.

במחולות בכל חג (ו): ה אויביה הם בשלוח והוא לבדה בתוגה ועולליה שאין להם עון נשבו ברוב פשעיה: ו הזכיר בספוק שלמעלה שאויביה ראשום (ז) וכל הדרה יצא מציון היא המלכות: ו אם באה לזכור בגלותה בנפול עמה ביד צר, וכל חסודיה הקדמונים (ח) שחקו צריה (ט), כי נשבתה ספעשיה (י) אין לה מה שתעשה (יא): ו כאשר ראו ערותה נאנחה (יב) והשיבה פניה לאחור מפני הכלמה: ט כשהיה בתחלה דם הנדות נראה בשוליה, לא שהיה לזכור שמא תראה ערותה בסוף, והיא סגולה (יג) ירדה למטה לא תראה (יד) ראה ד' כי הגדיל אויב לעשות (טו), או לדבר (טז) פירוש אחר, ותרד פלאים, כמו ותספוד, סענין וירדתי על ההרים (שופ' יא לו) (יז)

כמו שגוזזין ירקות הגנה: שבו. מעונתו. שבו כתיב שטיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך נדרש במדרש קינות (יג): שחת מועדו. בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ומועדתי לך שם (יד): מלך וכהן. לדקיהו המלך ושריה כהן גדול (טו): (ז) נאר. ביטל וכן נארתה צרית ענדך (טו): כיום מועד. שהיו שמחים ומשוררים בחוכו בקול רם כגון נתנו האויבים בחורבנו קול שמחה: (ח) חשב ה' להשחית. זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי הפעיר הזאת להסירה מעל פני (יז): נשה קו. של משפט ליפרע על עוונתו: מבלע. מהשחית: חל וחומה. שורא וצר שורא (יח). חומה נמוכה שכנגד חומה גבוה: (ט) טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה (יט). לפי שחלקו כבוד לארון

יהל אור

לזכור ולספוד מזה, שמה תראה ערותה בסוף כשהיא מגולה: (יד) ואז יורדת למטה במקום שלא תתראה: (טו) פי' כי הגדיל אויב לעשות יותר מרצונך, כי אתה קצפת מעט והמה עזרו לרעה: (טז) כי הגדיל בדבורו לפעול רעות רבות: (יז) ופי' רש"י ו"ל שם, לשון יללה: (יח) ושם בתהלים פי' רשי

(ו) והמתרגם תרגם, על שפסקו מללאת בע"ז כאל וכו' כ"כ בתופים ובמחולות כמנהגן: (ז) כי אותם שהיו לרים על ישראל נעשו ראשים, וכ"ה בתרגום: (ח) שנמסרו ג"כ ביד צר: (ט) שחקו ושמתו לריה: (י) הקדומות: (יא) עתה: (יב) פי' כשביל שראו ערותה נאנחה: (יג) כי כ"ו היה

רשי

מקו"ב

ובמדרשי הרש"ש, ובפי' מהר"ו שם, מדרש איכה כ"י פ"ב, ועיין בערה קמ"ח שם: (טו) תה' פ"ט מ': (יז) ירמ' ל"ב ל"א: (יח) מדרש איכה פ"ב י"ב, מדרש איכה כ"י פ"ב ק"ע פסחים פ"ו א', ירושלמי פסחים פ"ג, ה"א: (יט) מדרש איכה פ"ב י"ג, מדרש איכה כ"י פ"ב אות קס"א, תנחומא א' בהעלותך ע', תנחומא ב' בהעלותך י"ד, במד' פט"ד י"ג

(ו) שמות א' כ': (ז) שם ז' כ"ג (ח) שופ' ט"ו ד': (ט) מ"ב כ"ה כ"א: (י) שם י"ח י"ח: (יא) איוב ט"ו ל"ג: (יב) ירמ' י"ג כ"ב: (יג) מדרש איכה פ"ב י"ג, מדרש איכה כ"י פ"ב קמ"ט עיין בהערה שם: (יד) שמות כ"ה כ"ב: (טו) כאל שריה בן נחום בן מנחם סוכר (ירמ' כ"א כ"ט) ועיין מדרש איכה פ"ב י"ג

בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה : י ישבו לארץ
 ידמו זקני בת ציון הערו עפר על ראשם חננו שקים הורידו לארץ
 ראשן בתולת ירושלים : יא פלו בהמעות עיני חמרמרי מעי נשפך
 לארץ כבדי על שבר בת עמי בעטף עולל ויונק ברחבות קריה :
 יב לאמתם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם בחלל ברחבות עיר
 בהשתפך נפשם אל חיק אמתם : יג מה אעורך אעיד מי מה אדמה
 לך חבת ירושלים מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול
 פים שברך מי ירפא לך : יד נביאך חזן לך שוא ותפל ולא גלו על

רש"י אבן עזרא

נהה על הפון מצרים והורידהו (יחזי לב יח)
 וכן אריד בשיחי (תהי נה ג) (יה) וכלם
 שני עקרים ירד וירד (יע) : י כאשר דאתה כי
 באו מקדשה עמון ומואב, שלא קדמו אותם
 בלחם ומים בצאתם ממצרים מרוב אכזריות
 לבם : (כ) הוצרכו לתת להם כל
 מחמדיה (כא) [א] : יא לא היו מעשים
 הרעבים, רק כל עמה, ואחר שנתנה כל
 סחמד באוכל (כב), דמתה לזוללה שתתן
 כל מה שיבוקש ממנה למלאות תאותה :
 יב מתפללת שלא יבא אליכם כמו שהביא
 אלי, הגידו לי אם יש מכאוב כמכאובי
 ואתנחם : יג דמתה חרון אפו לאש ירדה מן
 השמים, והגיע עד העצם, ואין לה יכולת
 לברוח מפול האש כי רשת פרושה, והיא
 משיבה לאחור, והאש הבעירה עד שישבה
 שוממה, ויש דוח שתנח לעתים ידועות,
 וזאת כל היום דוח : יד דמתה העונות
 לשריגים של גסן שתולדתה לאחז עם כל
 שערות ראשם בזכות הסוסים וגררום : (יא) חמרמרו, רגורגו"ט (אין געטרומפטן
 זיין) בלע"ז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כוולים ומתחמרמרים : בעטף
 פאמי"ר (שוואך ווערען) : (יג) מה אעידך מה אדטה לך, לומר לך מה תתמה על
 שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמוחק : מה אשוה לך ואנחמך, כשבאה לרה על
 אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך, תנחומים הם לו : (יד) שוא ותפל, דברים
 שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפסטריומ"ט (אן געשמאק) : ולא גלו על עונך, להוכיח

שנאמר שאלו שערים ראשיכם ב). לפיכך
 לא שלטה בהם צריה וטבעו בארץ ורבותינו
 אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו
 בהם אויבים בא) : אין תורה, אין בהם
 מורה הוראה : (י) ישבו לארץ וגו'.
 כמשמעו ומדרש אגדה כב). נזכדללר
 הוסיבם לארץ כשמרד בו לדקיהו ועבר על
 שבועתו בא וישב לו בדופנה של אנטוכיא כג)
 ושלח צבציל סנהדרין וצאו לקראתו וראה
 אותם אנשים של צורה והוסיב אותם בקמדראות
 של זהב אמר להם סדרו לי תורתכם פרשה
 ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת
 נדרים אמר להם אם הוא רולה לחזור יכול
 הוא לחזור אמרו לו ילך אלל חכם ויתיר לו
 אמר להם אם כן אתם התרתם ללדקיהו את
 שבועתו לזה ושמטום והוסיבם לארץ וקשר
 שערות ראשם בזכות הסוסים וגררום : (יא)
 חמרמרו, רגורגו"ט (אין געטרומפטן
 זיין) בלע"ז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כוולים ומתחמרמרים : בעטף
 פאמי"ר (שוואך ווערען) : (יג) מה אעידך מה אדטה לך, לומר לך מה תתמה על
 שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמוחק : מה אשוה לך ואנחמך, כשבאה לרה על
 אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך, תנחומים הם לו : (יד) שוא ותפל, דברים
 שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפסטריומ"ט (אן געשמאק) : ולא גלו על עונך, להוכיח

קרני אור יהל אור

[א] ובסדרש (שוס"ט ח' מזמור ע"ט ד') אמר חסד
 הנחת אותם ליכנס, ולא כתבת בתורה
 וכו' סקרב יומת (כמד' ח' ג"ח) ולא סור בלבד חלל בני
 חסדן קדושים נכנסו להקריב וגשרפו, וכן עוויכו לא
 נכנס חלל לכבודך להקטיר קטורת לפניך ויגל מצורע,
 ולא עוד חלל שרעשה הארץ, וחלו ספרלים הנחתם
 שייכנסו, אמר לו ה"ח סללו נכנסו שלא ברשות לפיכך
 שייכנסו, שנאמר סנני קורח לכל משפוח ממלכות צפונה (ירמ' ח' ט"ו) :

כולם שהוא מלשון לעקה : (יע) כי ירדתי שרשו
 ירד, ותרד שרשו ריד ענינס אחד : (כ) ומפני
 זה צוית לא יבואו בקהל לך : (כא) כי בזה הכירו
 כי יד ד' עשתה זאת, ע"כ הניחו כל מחמדיה
 לפניה : (כב) וזה היה רק להשיב נפש ולא לשבע :
 שייכנסו, אמר לו ה"ח סללו נכנסו שלא ברשות לפיכך
 שייכנסו, שנאמר סנני קורח לכל משפוח ממלכות צפונה (ירמ' ח' ט"ו) :

רש"י מקורי

דרכי פי' חמרמרי ומי' דברי ירמיהו, ויקר פ"כ, אסתר
 רבך רש פ"ג : בג) היא עיר במגרת של אנטוכיא
 בסוריא :

י"ג, ילקוט תמרי"ב : בא) סוטה ט' א' : כב) מדרש
 איכה פ"ב ו"ד, מדרש איכה כ"י פ"ב, תנחומא ח' ואתחנן
 ח', תנחומא ג' ואתחנן ח', נודים ס"ה ח', פס'
 1

איכה ב

עֲוֹנֶיךָ לְהָשִׁיב שְׁבִיתְךָ שְׁבוּתְךָ קִי וַיִּחַזַּן לְךָ מִשְׁאוֹת שׂוּא וּמְדוּחָם :
 טו סָפְקוּ עָלֶיךָ כַּפַּיִם כָּל־עֲבָרֵי דָרְךָ שָׁרְקוּ וַיִּנְעֻוּ רֵאשִׁים עַל־בֵּית
 יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאָמְרוּ כִּלְיַת יֹפִי מִשׁוֹשׁ לְכָל־הָאָרֶץ :
 טז פָּצוּ עָלֶיךָ פִּיהֶם כָּל־אֵיבֶיךָ שָׁרְקוּ וַיִּחַרְקוּ־שֵׁן אָמְרוּ בְּלַעְנוּ אִתְּךָ זֶה
 הַיּוֹם שִׁקְוִינָהוּ מִצְאָנוּ רְאִינוּ : י עֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בְּצַע אִמְרָתוֹ
 אֲשֶׁר צִוָּה מִיַּמֵּי־קֶדֶם הָרֶם וְלֹא חָמַל וַיִּשְׁמַח עָלֶיךָ אוֹיֵב הַרִים קָרָן
 צָרִיךְ : יח צַעַק לִבִּם אֶל־אֲדֹנָי חֹמֶת בַּת־צִיּוֹן הוֹרִידִי כִנְחַל דְּמָעָה
 יוֹמָם וּלְיָלֵה אֶל־תִּתְּנִי פּוֹגַת לְךָ אֶל־תִּתְּדֵם בַּת־עֵינֶךָ : יט קוֹמִי רְנִי
 בְּכִילֹס בְּלִילָה קִי לְרֵאשִׁי אֲשֶׁמְרוֹת שִׁפְכִי כַּמַּיִם לִבֶּךָ נִכַח פְּנֵי אֲדֹנָי
 שָׂאִי אֲרִיו כַּפֶּיךָ עַל־נַפְשִׁי עוֹלָלֶיךָ הַעֲטוּפִים בְּרַעַב בְּרֵאשִׁי כָּל־
 חוֹצוֹת : כ רֵאֵה יְהוָה וְהַפִּיטָה לְמִי עוֹלָלָתְךָ כֹּה אִם־תִּאֲכַלְנָה נַשִּׁים

רשי

אבן עזרא

דרכך על פניך : להשיב שבוותך . לישר
 מסובותיך לשון סובבה כד) : סובבים כה) .
 וילך סובב כו) : ומדוחים . הדימוך מעלי :
 טו) שרקו . נופח בפיו סיבלי"ר (שמולערן)
 בלע"ז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר
 חשוב שמרוב וכלה : כלילת יופי . כל היופי
 היה שלה : טז) פצו עליך פיהם . מפני
 מה הקדים פ"ח לעי"ן מפני שהיו אומרים
 צפיהם מה שלא ראו צעיניהם כז) :
 יז) בצע אמרתו . כלה גזרתו כמו יתר
 ידו ויבלעני כח) : אשר צוה מימי קדם .
 מה שכתוב בחורה ויספתי ליסרה אתכם
 שבע כט) : יח) פוגת . העברה עריסלאמיני"ט
 ויך בערוהגען) כמו ויפג לבו ל) : בת
 עינך . שחור של עין שקורין פרוניל"ס
 (שווארצלפּעל) : יט) אישברות . שני חלקי
 הלילה לא) שהלילה נחלק לשלשה חלקים
 כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות לב) :
 העטופים . אשפומי"ן (איין געשרומפען זיין)
 ובבית רעב כמות : כא) שמעו אוהבי הנזכרים

עין נבוה , וינבהו (כג) , ומלת נתנני כמו
 עזבני , וכן על כן לא נתתיך (ברא' ב ו) ,
 והטעם ביד העונות (כד) , ויתכן ביד
 האויב בעבור הפשעים : טו) סלה . נתנה ביד
 צר , כי אביריה אנשי המלחמה דרבה האל
 במסלה , והם בקרבה (כה) , וכאילו הקדיש
 קרואים (כו) לבוא לשבור הבחורים בעלי
 הכח , וננרו דמיהם כדם ענב בנת : טז) אמרה
 ירושלים שהיא בתולת בת יהורה על הרעות
 שזכרתי אני בוכה . ועת אחר עת תרדונה
 עיני דמעות ואין לי מנחם , ובני שנלו
 שוממים , כי גבר אויב הצר עליהם : יז) גם
 ציון עיר המלוכה בקשה מנחם ואין , כי ד' גזר
 על יעקב , וצוה צרוו מכל סביביו , וישמאו
 ירושלים ותהי כנדה : יח) הצדיקה הדין (כז)
 והיא אומרת שמעו נא כל העמים , שראיתם
 בתולותי , ובחורי בשבי , כי בעוני נשבו :
 יט) קראתי לנכרים שבני אולי יתנו לי עצה
 והם רמוני , כי כל יועצי מתו ברעב ,
 והכהנים המתפללים בעדי , והזקנים אנשי
 עצתי (כח) , רק נשארו מהבחורים , וסן
 הבתולות שיש להם כח לסבול , וגם הם
 נשבו (כט) : כ) והייתי צועקת לשם , ומתודה
 כאשר ראיתי חרב הצר משכלת בחוץ , והל

יהל

לא יוכלו להתחוק כי השם דרכם : (כו) אלו האויבים :
 (כז) כי לא אל חנם באלו עליה הנרות ההמה :
 (כח) והוכרתי להתיען עם שכני הנראים כאוהבים
 בשעת הנחתן : (כט) ומפני זה לא היה לי נומי

(כג) וכן השתרנו העונות וגדלו גידולים והעלו
 טריגים רבים וינבהו עד למעלה : (כד) פי' נתנני ,
 עזבני ומסרני ביד העונות שהכשילו כהי עד שלא
 אוכל קום : (כה) פי' אף שהיו הגבורים בקרבה

בנקו"ב

ל) צרא' מ"ה כ"ו : לא) עיין מדרש איכה פ"ב כ"ג ,
 מדרש איכה כ"י אות רי"ז ועם סופיה דמנינאל ורישא
 דמליתאי : לב) דף ג' ט' : דג) מדרש איכה פ"ב כ"ג ,
 מדרש

(כד) ירמיה ס' ה' : כח) טס ג' כ"ב : כז) יעצו'
 ב"ז י"ז : כז) מדרש איכה פ"ב כ' מדרש איכה כ"י פ"ב
 שכה' ק"ד ב' : כח) איוב ו' ט' : כט) ויקרא כ"ו י"ט :

פְּרִים עֲלֵי טַפְחִים אֲסִיחֶנּוּ בַּמִּקְדָּשׁ אֲדֹנָי כִּהְיֵה וְנִבְיָא : כֹּא שִׁכְבוּ

רש"י

אבן עזרא

בלע"ז: (כ) עוללי טפוחים. ילדים רכים שגודן גדלים בטפוחי אמותם. ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים. בכל יום ויום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף דוי. עד שיהיו כסוני, כאשר פשעו גם הם כך:

אבן עזרא

א איכה יעיב. י"א יעיב מעב, כמו יחשיך (ח). והנכון ינביה עד עב (ז): הרום. דמות כסא קטן לרגלים (ג): ב אלף נאות במקום וי"ו, כמו נות רועים (צפניה ב ו) (ד) וכן תתאו אף (ו): ד נצב ימינו. בנין נפעל, ויש מין זכר, נאדרי בכח (שמות טו ו) (ח) [א]: הוירב. (ישעי' ג כו) (י"א): ו ויחמם חשף (יב) נחמסו עקביך (ירמ' יג כב) (יג): ככו, וסכתו, כמו חקו וחקתו (יד): מועדו. כמו באי מועד (לעיל א ד) (טו): ז נאר. הנו"ן שרש, נארת בחל (ש"ב כ טו) והוא מקום סביב חומה (יח): ט אבר ושבר. שב אל השם הכתוב בפסוק ראשון (יט): י ראשן. שער ראשן (כ), או כמשמעו (כ"א): י"א חמרמרו כראשון (כב): בעמף. בחסרון ה"א מבנין נפעל (כג), כמו בהרג הרג (כד): י"ב שי"ן בהשתפך. קודש תי"ו התפעל (כ"ה) כמו וישתמר (סוכה ו טז) (כו): י"ג אעידך. מנורת עדות (כז): י"ד והפל. כמו שוא וכן הואכל תפל (איוב ו ו) שאין לו טעם מדרך ישרה, וכן ולא נתן תפלה (שם א כב) (כח): משאות. נבואות (כט) וכן משא דמשק (ישעי' יז א): ומרוחים. שהדוהו מדרך ישרה (ל) : מן כלילת יופי. מנורת כל (לא): מן פצו, פתחו יפצה פיהו (איוב לה טז) (לב): י"ז בצע. כלה (לג), וכן יודיו תבצענה (זכרי' ד ט) (לד): י"ח פוגת, דבק (לה), והטעם פוגת עין, מנורת ויפג לבו (ברא' מה כו לו): י"ט רני. הרמת קול בשיר, או בנהי (לז), וכן ותעבר הרנה (ס"א כב לו) (לח), הכרוז (לט): כ טפוחים. מנורת טפח, כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שישנו (מ): כ"א שכבו. מטעם יהל אור

קרני אור

לשאל איזה ענה רק משכני הנכרים: (ל) שהיו נראים לי כאלהבים: (לא) כי כמו שאני עושה מה שתזויני, כן הם היו עושים וכלו במלותיך: (ל"א) ואמר יעיב במקום יחשיך, כי יום המעון חשך: (ב) פי' הרימם בתחלה עד העצים, וכלפו השליכם לארץ: (ג) למנוחת הרגלים, וכנוי הזה הוא על ביה המקדש וכן פי' רש"י ז"ל: (ד) ובכתוב, נות כרות רעים: (ה) אל"ף תתאו במקום וי"ו: (ו) ויחמר מלת "חף" וענינו ויבער חף האויב בעיקר: (ז) הכתוב בראש הפסוק: (ח) ולא אמר נאדרת, וכן כחן הוא ל"ז כי אמר נצב ולא נצבה, חף שסתם ימין הוא ל"ט: (ט) וכן תחת הרי"ש, והיל"ל וירב היו"ד בחירק: (י) מבנין הפעיל: (יא) וכן פי' הרד"ק שם, ואנו, מענין תלניה ואניה: (יב) פי' גלה את סוכתו כגן אשר נפלו עליו: (יג) וכן פי' הרד"ק שם, נחמסו כמו נגלו, וכן ויחמום ויגלה: (יד) מן סכה נמלא בכנוי סכתו, (איוב לו כט) וכן מן חקה נמלא חקו (משלי ח כט) וכן חקתו, וענינם אחד: (טו) עיין ביאורי שם: (טז) וכתה' שם פי', השתתה כמו נאר מקדשו: (יז) כי הקו והמשקולת הם של תבו וזכו ולא ייללחו כלל: (יח) הוא החומה הקטנה החילונה שלפני ההומה הגדולה: (יט) כי כאן לא זכר מי עשה זאת, ושם אל השם: (כ) סתרו שער ראשן והורידו לארץ: (כ"א) ראשן בעלמם: (כ"ב) לעיל ה' כ: (כ"ג) כי ז"ל בהטעף: (כ"ד) והיה ז"ל בהרג הרג: (כ"ה) כל בנין חות הראשונה: (כ"ו) וכן ויסתכל החגב (קהלת יב ה): (כ"ז) וזכ"ה צפי' הטעמים, מי עדים שאירע להם כך: (כ"ח) וכן פי' הח' ז"ל שם, תפלה כמו תפל, והענין לא ילא מפיו דבר שאין לו טעם, וכן פי' רש"י ז"ל כאן: (כ"ט) הנבואה נקראת כן שהיא נשאת צפי' האדם: (ל) פי' שהידיהן מדרך הישרה: (לא) כל דבר יופי היו צ"ל: (ל"ב) ז"ל כמו יפלה פיהו, ופי' הרחיבו עלי פיהם: (ל"ג) וענינו השלמה, מילא והשלים דבריו שדובר צידעכדיו הנביאים: (ל"ד) ופי' הה' ז"ל שם, תשלמנה: (ל"ה) התי"ו של פוגת היא סמוכה למלת עין החסירה: (ל"ו) והוא ענין רפיון והלישות: (ל"ז) ואין בו הפרש אם הוא לשמחה ולשיר, או לכהי ויללה: (ל"ח) ובכתוב, ויעבור הרנה: (לט) וכן תרגם יוב"ע שם: (מ) כלומר עוללים שיספחו אותם בעודם קטנים, ויתעסקו

לָאָרֶץ חֵיצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוֹלְתֵי וּבַחֹרֵי נִפְלְאוּ בַּחֶרֶב הָרַגְתָּ בַּיּוֹם אַפְּךָ
טַבַּחַת לֹא חִמַּלְתָּ: כִּי תִקְרָא כִּיּוֹם מוֹעֵד מִגֹּרֵי מִסְבִּיב וְלֹא הָיָה בַּיּוֹם

אבן עזרא

רש"י

אכלתו לג): אם יהרג במקדש ה' כהן
ונביא. רוח הקודש משיבתם וכי נאה לכם
שהרגתם את זכריה בן יהוידע (ד) כמו
שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשנאו
להשתחוות ליואש ועשאוהו ע"א ורוח לבשה
את זכריה בן יהוידע (ה). והיה כהן ונביא
והרגוהו בעזרה: (כז) תקרא כיום מועד.
כמו קראת ולשון הווה הוא: מגורי. שכי
הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי
ורביתי אויבי כולם. הילדים אשר טפחתי
וגדלתי אותם צא האויב וכלה אותם:

ושבבתי עם אבותי. (ברא' מז ל) (מא):
כב מגורי. מגורת גורו לכם מפני חרב (אויב
יש כף) (מכ) וי"א שהטעם אנשי מגורי (מג):
פירוש המעמים

א איכה יעיב. לא הגביה השם את ציון
רק באפו, כדי להשליכה ממקום
גבוה (ח) [א]: ב והשפיל הסבצרים, וחלל
סלכה שהיו דרים בסגדל וארמון: ג נדע.
כל קרן ישראל, השתי סמלכות (ז):
ד לא די שלא נלחם עם הצר, אלא שהשיב
אחור ימינו, כאלו אין כח לו עד ששב כאויב,
וטעם באהל אם תפול האש בו הכל יאכל
מיד (ג): ה בלע ישראל. על גלות
שומרון (ז), והיה יהודה אחרי גלות השבטים

באנחה (ה): ו ואחר כך גלה סכו שהוא מקום הדבור (ו), וטעם בני אשר נפלו עליו (ז) [ב], וטעם
סלך וכהן, שהכהן מורה את המצות, והמלך משמר התורה בכחו, ולשניהם נתן תורה (ח):
ז חומת ארמנותיה. שב אל המקדש (ט) [ג], וקול נתנו הצרים בבית ד' מרוב שמחתם, כאשר
היו ישראל עושים בפועדם: ח נלכד הבית, כי נפלה חומת העיר ונבקעה: ט כאשר טבעו
שעריה, הלך המלך בגולה ונשאר בלא משנה תורה (י) וגם הנביאים נפסקה נבואתם מהם
בארץ נכריה: י על שנפלה גבהות ציון ישבו על עפר הזקנים בגולה, והבתולות לא תשמחנה
בושפתן: י"א וכל אחד מן הזקנים אומר כלו בדמעות עיני (יא), כאשר יזכור ימי הרעב
בציון: י"ב האם היא המינקת על בן זכר האמהות ולא האבות: י"ג מי עדים. שאירע להם כך
ואם השבר גדול כים. לא ימצא חובש חתול לו (י"ד): י"ד כל זה בא אליך בעבור נביאיך (י"ג)
ולא נבואי השם: ט"ו יש נאנחים עליך כאשר שמטת, ויש מניעים ראש ומלעינים: ט"ז הרחיבו
פה כל האויבים: י"ז כי השם מלא את אשר דבר ביד עבדיו הנביאים הקדמונים: י"ח צועק

קרני אור

יהל אור

בידיהם לישנם: (מא) והוא ענין מיתה: (מב) ענין
פחד: (מג) מלשון כזית מגורי (תה' קיט נד):
(א) ואמר משמים כלומר מרוב גובה האויר: (ב) על
מלך ישראל ועל מלך יהודה, מדאמר כל קרן:
(ג) לכן כתב אהל ולא נאות: (ד) פי' על מלך
ישראל בגלות שומרון: (ה) והו' שאמר וירכ צבת
יהודה, מפני שכשנלו ישראל לצד, היה עדיין צת
יהודה בקיומה, אמנם כשנחרבה גם צת יהודה,
אז נחרבה תלניה ותניה: (ו) וכן חרגם המתרגם:
(ז) ונגלה ונראה ריק מכל וכל: (ח) פי' שע"י
שניהם היה ראוי שיקיימו התורה, כי הם בחירי
האומה הישראלית: (ט) פי' ארמנות המקדש, ואמר
ארמנותיה כל"ר ששב על המזבח והמקדש, והו'
שאמר ונח ד' מזבחו, נאר מקדשו, והס' צ' חומות
ארמנותיה: (י) כי המלך שכתוב בו וכתב לו אלו
הליחות שבעין אשר בו ישמור הדלות כמעט שכת
מרוב הדמעות שגרו בצכי, וכל ליחות הגוף ג"כ נתיבשו מרוב הדאגות, באופן כי חמרמרו מעי
וגכוולו מרוב היושב (ן' יחיא'): (יב) ההתול, הוא הכריכה שכורכין העלם הנשבר וחובשין אותו, ויאמר
כי זה הסברון הוא כ"כ גדול שלא ימצא חובש שיכרוך אותו: (יג) שהדיחוך מהדרך הישרה:

[א] ובשיטה ראשונה למגילת איכה מהס' ז"ל הביא
המוטט ז"ל, הסליך משמים ארץ תפארת
ישראל חומה שכתוב בה ונתקן ד' חלסיך עליון
על כל גיוי הארץ (דבר' כ"ט א') חס ונתקן ד' שנאמר
בתורה חינו חלח מול שחא גבוה מכל סוקיעים, וסוף
שנאמר שחא עליון, וסוף מול ישראל, וכחותו ומן
שנאמר מורס לישראל הים למעלה מכל המולות, וע"ז
אמר ונתקן ד' חלסיך עליון על כל גיוי הארץ, חס
סככב יש לו מעלות ומורדות, יצלה יעלה למעלה מן
הכל, ירד ירד למטה לארץ, והוא תלוי בתוכה חס
ישראל מקיימין אותה עכ"ל: [ב] והרד"ק (ירמ' י"ג
כ"ב) כתב, כי זכו משל על כנסת ישראל שחיתם נסתרת
תחת כנפי האל ונכבדת בארצה, ועתה הו' גולס וסוסר
סחרה מעליה, והנס הו' גלויה ונגלה קלוסה לעין כל
בארצות נכרים: [ג] וע"ז סעיר רי"ר וכתב, איככה ישוב
אל המקדש? כלל מקדש סוף תמיד ל"ז, ול"ג כי

מקו"ב רש"י

לג) מדרש איכה כ"י פ"ב אות רי"ט, מדרש זוטא איכה, יומא ל"ט ב', ילקוט בסקוטי מרע"א, ילקוט כהן מתרי"ב
(לד) טס, ועס: לה) זס"ב כ"ד ב':

אֶפְדֵּיהוּהָ פָּלִישׁ וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טַפַּחְתִּי וּרְבִיתִי אִיבֵי כָלָם : ג א אֲנִי
הַגִּבֹּר רָאָה עָנִי בְּשֵׁבֶט עֲבַרְתּוֹ : ב אוֹתִי נָתַן וַיִּלֶּךְ חֶשֶׁךְ וּלְא־אֹר :
ג אֶךְ בִּי יֵשֶׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם : ד בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שֶׁבֶר עֲצָמֹתַי :
ה בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה : ו בְּמַחְשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כִּמְתֵי עוֹלָם :

אבן עזרא

לב צריך (יד) [ד], והטעם כי נתנו צעקות כנגד השם (טו), והם אמרו לחוסת בת ציון שתבכה: יט ותתאונן על עולליה והסתים ברעב ותאמר בן (טז): כ שהנשים אוכלות בניהן והנביאים והכהנים יהרנו במקדש, והמפרש כי על זכריה ידבר דרך דרש (יז): כא סתו נערים וזקנים בתולות ובחורים: כב כאלו קראת כל הפחדים שהיו לי, וקבצתם פביבי ואשר טפחתי הם הקטנים (יח) ואשר רביתי הם הגדולים, כמו ורבי המלך (ירמי' מא א) כלם אויב אחד יכול לכלותם (יט):

אבן עזרא

ג א אֲנִי הַגִּבֹּר . אָמְרוּ קְדַמוֹנֵינוּ ז"ל , כִּי זֹאת הַמַּגִּלָּה יִרְמִיָּהוּ כָּתַבָּה (א) . א"כ יִהְיֶה הוּא הַאֹמֵר אֲנִי הַגִּבֹּר , או יֵאמֵר כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (ב) : עָנִי . מִסוּךְ (ג) וַיַּחֲסֵר מְקוֹם הַשְּׁבוּת או הַגְּלוּת (ד) וְרָאָה תַּחַת רֵאִיתִי (ה) וּכְן וְנִשְׂאָר אֲנִי (יח' ט ח) (ו) [א]:

קרני אור

אֲרַמְמוֹתֶיךָ , הוּא כְּמוֹ שְׁלֹכֶת יָם (סִיר ס' ו') וְרִ"ל אֲרַמְמוֹת גְּדוּלִים ל"ד: [ד] עֵינַי הַמַּבְחֵר לַמַּחֲסֵס מִסֵּה שְׁהִיר ע"ו:
[א] עֵינַי הַמַּבְחֵר לַמַּחֲסֵס מִסֵּה שְׁהִיר ע"ו: [ב] עֵינַי הַמַּבְחֵר וְהַמַּעֲמֵר מִסֵּה שְׁהִיר ע"ו:

מִסַּפַּח אֲמַר כֵּן צַעֲנִין גְּדוֹל הַנְּעָרִים , כִּי כֵּן עוֹשִׂים לְתִינוּק שֶׁמַּסְפִּיחַ אוֹתוֹ , וּמִיִּשְׂרָאֵל אֵיבְרִין כָּל עַת כִּשְׁמַחְתְּלִים אוֹתוֹ (רד"ק): (יט) כּוֹלֵם לוֹיֵב אֶחָד הַסְּפִיק לְכַלּוֹתָם כּוֹלֵם קָטָן וְגָדוֹל :

(א) כ"ה (מדרש איכה פ"ג א) : (ב) והמקונן אמר בשם כל ישראל כאלו המה המתאוננים וזוכים וכל אחד יכול לומר אני הגבר : (ג) והע"ן נקוד בקמ"ץ חט"ף : (ד) וחסר מקום הנסמך , סי' מקום השביה , או מקום הגלות : (ה) כי היל"ל ראיתי : (ו) הראוי להיות ונשארתי : (ז) סי' הוי"ו הכינוי של מלת בעברתו שכ אל הכתוב בפסוק הקודם : (ח) הכתוב ג"כ בפסוק הקודם : (ט) והוא שב אל אויבי , ופי' ראיתי עוני שמענה אותי אויבי בשבט עברתו : (י) סי' שכהג אותי ממקומי שהיה בא"י שהוא מקום אור ששם היה ביהמ"ק , והושיבני במקום חשך ואמר חשך ולא אור להפליג החושך : (יא) כן סי' רש"י ז"ל : (יב) וכינה המכה ליד : (יג) סי' הקיף ראשי וכתללה הקיפו , וזהו עטס הוי"ו : (יד) שהוא מלשון חליה , וכתוב באל"ף ופי' ויקף ראש שלה ותלה אותה : (טו) שתלה לראש : (טז) כי ראוי להיות ותללה במפיק ה"א , וכנה בלא מפיק : (יז) שהיה ראוי להיות ג"כ במפיק :

מקו"ב רש"י

(א) ישע"י מ"ד י"ט : (ב) שם נ"א ו' : (ג) דג"ל כ"ט ו"ז : (ד) מדרש איכה פ"ג ב' . מדרש איכה פ"ג א' כ"ג ז

(א) אני הגבר ראה עני . היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימייהם לא נחרב הבית כי אם בימי : בשבט עברתו . של רודה ומכה הוא הקדוש צרוך הוא : (ג) אך בי ישוב . אני לצדי לקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי : (ד) בלה בשרי . כמו לבול עץ א) . ד"א בלה בשרי ועורי . כמו והארץ כנגד תבלה ב) . כלומר שכבו לארץ חולות נער וזקן ולא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : (ה) ויקף . הקיפני : ראש ותלאה . כמו ראש ולענה ג) . ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר בגלות יהויכין . ותלאה נבוכדנצר שגמר המכה בימי לדקיהו והלאני ד) :

בעברתו . שב אל אויבי כלם (ז) וי"א שהוא שב אל אמר כי הצר היה מענה אותו בשבט עברתו (ט) : ב ונהג . אותי ממקומי במקום חשך (י) : ג המפרש וי"ו בעברתו על השם (יא) יפרש יהפך ידו מכתו , כמו הנה יד ד' הויה במקנך (שמות ב ג) והסכה ביד (יב) : ד הבשר והעור שירגישו בלו [ב] והעצמות שלא ירגישו נשברו : ד ויקף ראש . בצרה ותלאות (יג) . או יהיה כמו ועמי תלואים (הושע יא ז) ויהי הראש לשון נקבה (טו) והה"א נעלם (טו) , כה"א ושערה לא הפך לבן (ויקרא יג ד) (יז) : ו במחשבים . יהל אור

(יד) הכנוי אשר במלת "לכס" שב על מלת צריך אשר בסוף הפסוק הקודם : (טו) והטעם לכס "של צריך לעקו כנגד השם על ישראל , באומרם שהארץ היתה שלהם , כי היא היתה תמיד לעקת הז' אומות : (טז) מה שכתוב בפ' כ' , ראה ד' והביטה , (יז) פיין רש"י , ומקורו פיין מקורי רש"י : (יח) פועל הכבד לתינוק שמספחים אותו , ומישרים איבריו בכל עת כשמחתלים אותו (רד"ק) : (יט) כולם אויב אחד הספיק לכולתם כולם קטן וגדול :

(א) כ"ה (מדרש איכה פ"ג א) : (ב) והמקונן אמר בשם כל ישראל כאלו המה המתאוננים וזוכים וכל אחד יכול לומר אני הגבר : (ג) והע"ן נקוד בקמ"ץ חט"ף : (ד) וחסר מקום הנסמך , סי' מקום השביה , או מקום הגלות : (ה) כי היל"ל ראיתי : (ו) הראוי להיות ונשארתי : (ז) סי' הוי"ו הכינוי של מלת בעברתו שכ אל הכתוב בפסוק הקודם : (ח) הכתוב ג"כ בפסוק הקודם : (ט) והוא שב אל אויבי , ופי' ראיתי עוני שמענה אותי אויבי בשבט עברתו : (י) סי' שכהג אותי ממקומי שהיה בא"י שהוא מקום אור ששם היה ביהמ"ק , והושיבני במקום חשך ואמר חשך ולא אור להפליג החושך : (יא) כן סי' רש"י ז"ל : (יב) וכינה המכה ליד : (יג) סי' הקיף ראשי וכתללה הקיפו , וזהו עטס הוי"ו : (יד) שהוא מלשון חליה , וכתוב באל"ף ופי' ויקף ראש שלה ותלה אותה : (טו) שתלה לראש : (טז) כי ראוי להיות ותללה במפיק ה"א , וכנה בלא מפיק : (יז) שהיה ראוי להיות ג"כ במפיק :

(א) ישע"י מ"ד י"ט : (ב) שם נ"א ו' : (ג) דג"ל כ"ט ו"ז : (ד) מדרש איכה פ"ג ב' . מדרש איכה פ"ג א' כ"ג ז

ו גָּדַר בְּעַדֵי וְלֹא אֵצֵא הַכְּבִיד נַחֲשֵׁתִי : ח גַּם כִּי אֲזַעַק וְאֲשׁוּעַ שְׁתֵּם
 תִּפְלְתִי : ט גָּדַר דְּרָכֵי בְּגִזִית נְתִיבוֹתַי עוֹהָ : י רַב אֲרַב הוּא לִי אֲרִיָּה
 אֲרִי קָרִי בַּמַּסְתָּרִים : יא דְּרָכֵי סוֹרֵר וַיִּפְשַׁחֲנִי שְׁמִנִי שׁוֹמֵם : יב דְּרָךְ
 קִשְׁתּוֹ וַיִּצִיבֵנִי בַּמַּטְרָא לַחֵץ : יג הִבִּיא בְּכַלְיֹתַי בְּנֵי אֲשַׁפְתּוֹ : יד הֵייתִי
 שְׂחָק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם : טו הִשְׁפִּיעֵנִי בַּמְרוֹרִים הָרוֹנִי
 לַעֲנָה : טז וַיִּגְרַם בַּחֲצֵץ שְׁנֵי קַמָּץ בּוֹק הַכְּפִישָׁנִי בְּאַפֵּר :

אבן עזרא

רש"י

(ז) גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא: ולא אצא. הוסיב סביבותי מחנות וגייסות של ארובים: הכביד נחשתי. עשה לרגלי נחשתיים כזדים שלא אוכל לילך פירי"ש (קייטען) זלע"ז: (ח) שתם תפלתי. סתם חלונות הרקיע צפניה: (ט) נתיבותי עוה. אס' צאתי ללאת איני יולאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואלא דרך עקלתון: (י) דוב ארב הוא לי. הקדוש ברוך הוא נהפך לי לדוב ארוב (יא) דרכי סורר. לשון סורים קולים. סורר קוץ אוחס מפזר קולים בדרכי: ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים לריך להרחיב לעדיו ויש דוגמא זלשון גמרא האי מאן דפסח דיקלא (יב) ויצביני במטרא. העמידני לנגד חליו לירות צי כמטרא אשני"א (ליעל לו שיסען) זלע"ז: (יג) בני אשפתו. חלים שנותנין בחוך אשפה שקורין קויכר"א (אשייד פון פפיולטען): (טז) ויגרם. וישבר ודוגמתו גרסה נפשי (ז) . וכן גרס כרמל (ח) .

מחשך בתוך מחשך (יה): ז נחשתי. כבלים (יט): ח שתם. בשו"ן כסמ"ך (כ) וכן השירו ולא ממני (הושע ח ד) . (כא): ט הנתיבות הם ידועות (כב): י יש אומרים כי מנהג הדוב להכריז על הארו (כג) והוא רחוק (כד): יא סורר מנורת סורים (ישעי' לד יג), וכן הנני שך את דרכך בסורים (הושע ב ח) (כה) והישר בעיני, שהוא פעל עבר, מנורת כפרה סוררה (הושע ד טז) (כו): יב כמטרא. אל"ף במקום ה"א הנקבה, והוא מנורת נוטר (כז): יג דיסה האשפה לבטן ההרה (כה): יד לכל עמי. עד שהיו עמי שוחקים ממני (כט) או לכל העם שהיה תחת ידי (ל) כמו את עמלק ואת עמו (שמות יז יג) (לא) או היו"ד נוסף (לכ) ואין תפלטני מריבי עמי (ט"ב כב מד) כמו עמים (לג) כי על שאול רמוז (לד) וכן אמר בראשית השירה ומכף שאול: טז בית במרומים נוסף, וכן בדמעות שלישי (תה' פ ו) (לה): טז ויגרם. כמו (ליעל לו שיסען) זלע"ז: (יג) בני אשפתו. חלים שנותנין בחוך אשפה שקורין קויכר"א (אשייד פון פפיולטען): (טז) ויגרם. וישבר ודוגמתו גרסה נפשי (ז) . וכן גרס כרמל (ח) .

יהל אור

שומרין אותו המקום ומכוונים חליו, חרגום וישמור (ברא' כו ה) ונטר: (כה) כי כמו ההרה, היוצאים ממנה נקראים בניה, אף האשפה החלים היוצאים ממנה נקראים בניה ע"כ אמר בני אשפתו: (כט) אפילו עמי שהם קרובי שחקו ממני: (ל) שהיו תחת רשותי: (לא) ופי' שהיו תחת רשותו, (לב) וביאורו לכל עס: (לג) כן פי' הרד"ק שם מריבי עמי, כמו עמים, וכן דעת יוצ"ע שם, וכן דעת הרד"ק ור"ש ו' מלך כאן שהוא כמו עמים ונפלה המ"ם וגשורה היו"ד, ולא כן דעת הח' ז"ל כזה, ויסתור הפי' בש"כ שם וכמו שיבאר: (לד) כי מה שאמר שם מריבי עמי, רמוז על שאול, וכן פי' הרד"ק שם בפתרונו, והוא שאול והסומכים אותו: (לה) עיין לעיל א' יז, יהל אור אות פב:

(יה) ע"כ יאמר ברזוי. מהשכים: (יט) במק"ג נחשתי הכי"ת בקמץ, ולדעת הרד"ק הכי"ת בשורק והוא הכבל ונקרא כן לפי שעושים אותו מנחושת: (כ) צשי"ן וטעמו כאלו כתוב כסמ"ך: (כא) ובכתוב השירו ולא ידעתי, וגם שם השי"ן במקום סמ"ך, ועיין רש"י שם שהביא ממסורה, כתבין שי"ן וקריין סמ"ך: (כב) פי' הנתיבות שהיו ידועות לי עוות אותם: (כג) כי מנהג הדוב בעת שהוא ציחד עס הארי ללכת קודם הארי, ויבשר כזה ביאת הארי: (כד) רק ביאורו, מפני שעות האויב עליו את הדרכים והנתיבות, והוכרח לילך בדרך לא ידעו, ופגש את הדוב והארי: (כה) וכן פי' ר' יצחק בן גיאות, וכן פי' רש"י ז"ל: (כו) וענינו העוות והשתנות מהמנהג: (כז) והוא מענין שמירה, פי'

מקוב רש"י

(ה) מדרש איכס כ"י אות מ"ג, ילקוט חמל"ו: (ו) מ"ק י' ב' ופי' רש"י שם, שומר סדקל מן הסמפין שבו: (ז) מ"ה קי"ט י"ד: (ח) ויקרא ב' י"ד:

וַיִּתְזַנַּח מִשְׁלוֹם נַפְשֵׁי נְשִׁיתַי טוֹבָה: יח וְאָמַר אָבוֹי נִצְחֵי וְתוֹחַלְתֵּי מִיְהוָה:
 יט זָכַר-עֲנִי וּמְרוּדֵי לַעֲנָה וְרֹאשׁ: כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתִשְׁחַח וְתִשׁוּחַ קִרִּי עָלַי
 נַפְשֵׁי: כא זֹאת אָשִׁיב אֶל-לִבִּי עַל-כֵּן אוֹחִיל: כב חֲסָדֵי יְהוָה כִּי לֹא-
 תִּמְנֹנֵנִי כִּי לֹא-כָלָו רַחֲמָיו: כג חֲדָשִׁים לְבַקְרִים רַבָּה אֲמוֹנַתְךָ: כד חֲלָקֵי
 יְהוָה אָמַרְהָ נַפְשֵׁי עַל-כֵּן אוֹחִיל לוֹ: כה טוֹב יְהוָה לִקְוֹ לַנְּפִישׁ
 תְּדַרְשָׁנוּ: כו טוֹב וַיַּחֲלֵל וְדוּמָם לְתִשׁוּעַת יְהוָה: כז טוֹב לְצַבֵּר כִּי-

רש"י אבן עזרא

וישבר, וכן גרסה נפשי (תה' קיש כ) (לו):
 הכפשיני. אין לו אח, והטעם גאלני (ט):
 יז ותזנח, כמו ותמאס (לח): יח נצחי.
 עמידתי בנצח שיש לי (לט), כמו ויז נצחם
 על בנדי ובל מלבושי אנאלתי (ישעי' סג ג) על
 הדם שבו יעמוד התי נצחו (מ): כ זכור, שם
 הפועל (מא), כמו בזכור בניהם (ירמי' יז
 ב) (מב) או לשון בקשה לשם, כאשר תזכור
 נפשי זאת הרעה תשוח עלי (מג): כא זאת,
 התוחלת (מד): כב המנו, כמשמעו (מה),
 או הנו"ן תחת חסרון הכפל (מו): כג חדשים,
 הם החסדים: לבקרים, בכל יום, כמו
 לבקרים אצמית (תה' קא, ח) (מז): רבה,
 גדלה (מח), או כמשמעו (מט): כד אמרה,
 לי (נ): כה תדרשנו, באמת (נא):
 כו וי"ו ויחיל כמו פ"ה רפה בלשון

בחציץ. חבנים דקים שבתוך העפר שהיו
 הגולים לשין עיסתן בתוך הגומות שחופרים
 בקרקע והחלץ נכנס לתוכה ט) כשאמר
 הקב"ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה י). לשמות
 צו וללוש בתוכו חררה קטנה כדי שילמדו
 הם ויעשו כן כענין שנאמר והיה יחזקאל
 לכם למופת יא). והם היו משחקים עליו
 ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם:
 הבפישני, כפה אותי באפר ככלי הכפוי
 על פיו ארנטי"ר (אומוארפטן, אייכוועלגערטן)
 בלע"ז ויש דומה-במשנה פישון הגמל במדה
 כפוסה מדד יב): יח) ואמר אבד נצחי.
 אמרתי בלבי צרוב לרותי אבד עולמי וסברי:
 יט) ומרודי, קומפלוייני"ט (קלאג, געוויין)

בלע"ז: זכור תזכור, נפשי את עניי ומרודי והשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שימת
 המקרא. ומדרש אגדה יג). זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי
 להמתין על זמן הזכירה ומכאן יסוד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי
 נפשי עד שתזכור: (כא) זאת אשיב אל לבי, אמר שאמר לי לבי אזדה תוחלתי מה' אשיב
 זאת אל לבי ואחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי: חסדי ה' כי לא תמנו, וכל הענין עד
 מה יתאוון וגו': כי לא תמנו, כמו כי לא תמו ויש מפרשים כי לא תמנו כמו האם תמנו
 לגוע יד). חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: (כג) חדשים לבקרים,
 מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: רבה אמונתך, גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא
 להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו: (כד) חלקי ה' אמרה נפשי, ה' מנת
 חלקי ודין הוא שאחיל לו: (כו) טוב ויחיל ודומם, וי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של

יהר אור

שהזכיר בס' יח: (מה) וכן פי' רש"י ז"ל באמרוכה
 חסדי ד' הם, אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו:
 (מו) פי' הנו"ן במקום אות הכפול, כמו תמנו:
 (מז) ופי' הח' ז"ל שם, בכל יום: (מח) וכן פי'
 רש"י ז"ל גדולה היא הבטחתך: (מט) רבים, כענין
 מה רבו מעשיך ד' (תה' קד כד) שפי' רבים: (נ) פי'
 אמרה לי נפשי זהמר מלת לי: (נא) כתיב, לכל
 אשר יקראוהו באמת (שם קמה יח):

לנ) ופי' ה' ז"ל שם, גרש כרמל (ויקרא ב יד)
 ופיין פי' הח' ז"ל ובכאורי צויקרא שם וכן פי' רש"י
 ז"ל, לשון שבירה: (לו) ענינו טנוף ולכלוך, וכן
 וכל מלבושי אנאלתי (ישעי' סג ג) הוי מראה ונגאלה
 (פני' ג א): (לח) ענינו מאיסה והרחקה: (לט) כי
 מלת נלה יורה על תקף האדם וקיומו: (מ) פי'
 המשכו וקיומו: (מא) פי' מקור: (מב) ושם הוא
 ג"כ מקור: (מד) פי' זאת הוא ל"ג וקאי אתוחלת

רש"י מקו"ב

כ"ד כ"ד: יב) יבמות ק"ו ב': יג) מדרש איכה פ"ג ז'
 מדרש איכה כ"י פ"ג אות פ"ה: יד) במד' י"ז כ"ס ז'
 גרס'

מדרש איכה פ"ח פסוק ב', מדרש איכה כ"י
 פ"ח אות קס"ט ופ"ג אות ס"ב: י) יח' י"ב ג': יא) שט
 15

איכה ג

יֵשָׁא עַל בְּנֵעוּרָיו : כַּח יֵשֵׁב בְּדָד וַיִּדַם כִּי נָטַל עָלָיו : כַּט יִתֵּן בְּעַפְרֵי
 פִּיהוּ אֹרְיֵי יֵשׁ תִּקְוָה : לִ יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחַרְפָּה : לֹא כִי לֹא
 יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי : לֹג כִּי אִם־הוֹנָה וְרַחַם כָּרַב חֲסָדוֹ חֲסָדוֹ קָרִי : לֹג כִּי
 לֹא עָנָה מַלְכוֹ וַיִּגָּה בְּנִי־אִישׁ : לֹד לְדַבָּא תַחַת רַגְלֵיו כֹּל אֲסִירֵי אֶרֶץ :
 לֹה לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גִּבּוֹר קִסְמָן בּוֹק גִּבּוֹר פָּנֵי עֲלִיּוֹן : לוֹ לְעוֹת אָדָם בְּרִיבוֹ
 אֲדָנִי לֹא רָאָה : לוֹ מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדָנִי לֹא צוּהָ : לֹח מִפִּי עֲלִיּוֹן

אבן עזרא רש"י

ישמעאל (נכ) : כז עול . מוסר (נג) : כח כי נטל עליו . עול (נד) : כט ישתחוה לעשהו עד בא העפר בפיו (נה) : ל בי"ת בחרפה נוסף כבי"ת השביעיני בפרורים (פי טו) (נו) : לא יזנח . יסאם (נז) : לב ורחם . כמו ירחם (נח) וכן דרך הלשון , והיה ד' לי לאלהים (ברא' כח בא) (נט) : לג מלכו . פרצונו (ס) [ג] : ויגא . אליף תחת היא (סא) , והוא מהבנין הנבדד הנוסף (סב) , כמו הוצא אתך (שם ח יז) (סג) : לד לדבא . אלף לדבא שרש (סד) ל"ה טלת חטה עם משפט כמו עוות (סה) : לז לא ראה . בחכמה להיות בן (סו) : בני איש . מלכו ומרלונו כי העון גורם : (לד) לדבא תחת רגליו . מוסב על כי לא ענה מלכו להיות מדבא חמת רגליו וגו' . ולא להטות משפט גבר וגו' . ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן יש) : (לו) לא ראה . לא הוכשר בעיניו שיפוטו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראת כי עשית וגו' . (לז) מי זה אמר ותהי וגו' : (לח) מפי עליון וגו' . ואם באתי לומר לא מידו באתי אלי הרעה הזאת מקרה הזאת מקרה הוא שהיה לי אין זאת כי אם בין רעות . ובין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא לזה ומפיו לא תלא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם מי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה . (מפי עליון לא תלא אמר ר' יוחנן ב) . מיום שאמר הקב"ה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב בא) וגו' לא ילא רעה

יהל אור קרני אור

[ג] וכן פי' סר"י עראמה וז"ל , חפילו אופו הרע שיווד שאלו לענות שום אדם חינו מלכו ומרלונו אבל הוכרח כדי שימשך ממנו טוב : ברא' יג י) ונטל : (נה) ומוסב אלמעלה , כי נטל עליו עול של מוסר שיסתחוה להשי"ת עד אפיס ארצה , שיגיש פיו בעפר הארץ : (נו) ופי' מי שיתן ברלונו להי למכהו ישבע חרפה מדוע עשה כן : (נז) וכן פי' לעיל פ' יז : (נח) פי' אם הוגה , הנה אח"כ ישוב ירחם עליו כרוב חסדיו : (נט) שהוא במקום יהיה , וכן כאן , ורחם כמו ירחם : (ס) וכן פי' רש"י ז"ל : (סא) כי אותיות אהו"י מתחלפים , ובספרים שלנו נכתבה המלה בה"א , ועיין מנחת שי : (סב) וכן פי' הריק"ס מבנין הפעיל ומשפטו וייגה : (סג) וי"ו תחת יו"ד כי שרשו ילא : (סד) כי שרשו , דכא" : (סה) פי' מלת הטה ב לא מלחמשפט ענינו הטיה או אל הדרך הישרה , או הטיה חזון , וכשאומר מלת הטה עם מלת משפט , פי' מעוות . המשפט וענינו לעוות הדין בעבור היותו עליון , וכפי' צפי' הסעמים : (סו) וכן פי' רש"י ז"ל :

מקו"ב רש"י

(טו) כרא' ל"ו כ"ד : טו) עיין מדרש איכה פ"ג , מדרש איכה כ"י פ"ג אות ק"ה : יז) ש"א י"ד ט" : יח) מדרש איכה כ"י פ"ג ק"ה : יט) עיין יהל אור אות ל"ה : כ) ובמדרש איכה פ"ג מ' , מדרש איכה כ"י פ"ג אות קט"ו סג"י ר' אלעזר : בא) דברי ל' ס"ו :

לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת וְהַטּוֹב : לֹא מֵה יִתְאוּנָן אָדָם חִי גִבֹר עַל־חַטָּאוֹ
 חַטָּאוֹ קָרִי : מִנְחַפְשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחְקָרָה וְנִשְׁוֹבָה עַד־יְהוָה : מֵא נִשְׂא לִבֵּנוּ
 אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמַיִם : מִבְּנַחְנוּ פִּשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אֶתְּךָ לֹא סָלַחְתָּ :
 מִגְּסֻבֹתֶיךָ בְּאֶף וְתִרְדַּפְנוּ הָרָגְתָּ לֹא חִמַּלְתָּ : מִדְּסִכְתָּה בָּעֵנָן לֶךְ
 מִעֲבוּר תִּפְלָה : מִה סָחִי וּמְאוּס תְּשִׁימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים : מִזֶּפְצוֹ
 עֵינֵינוּ פִּיהֶם כִּלְאֵי־בִינֵנוּ : מִזֶּפְחָד וּפְחַת הִיָּה לָנוּ הַשָּׂאת וְהַשְׁבֵּר :
 מִחַ פְּלִגְיֵי־מַיִם תִּרְדַּ עֵינֵי עַל־שֹׁבֵר בַּת־עַמִּי : מִטְּעִינֵי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה
 מֵאֵין הַפְּגוֹת : נִי עַד־יִשְׁקִיף וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם : נֵא עֵינֵי עוֹלָלָה

רש"י סקמץ ב"ק אבן עזרא

לפי יתאונן. מנורת און (סז) : מ נחפשה.
 מבנין הקל : מא נשא לבבנו כטעם וישא
 משאת (ברא' מג לד) (סח) : מב אלף
 אנחנו נוסף (סט) : מג סכתה. מפעלי
 הכפל (ע) : מה סחי. מנורת וסחיתי עפרה
 (יהו' כו ד) כטעם שלטול (עא) : מז פצו.
 פתחו : מז השאת. כמו השואה (צפניה א
 טו) (עב) יהיה האלף ראוי להראות (עג) :
 מח נהרים. פלגים הם (עד) : מט תדמה.
 כטעם לא תדמה לכל עינו (עה) והוא
 רחוק (עו) והיא הפונות, כמו תי"ו
 תרומות (עו) : נ ישקיף. כאילו יש לשמים
 חלון שישקיף ממנו : נא י"א עיני עוללה
 האחרון (עה) ויפרשו עוללה כעוללות בציר (סיכה
 ז א) (עט) והישר בעיני מנורת ועולל למו
 (לעיל א בב) (פ) : נב חנם. שב אל

זטובה מפיו הלא הרעה באה מחליה לעושה
 רע והטוב לעושה טוב) לפיכך מה יתאונן
 למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו :
 (מא) נשא לבבנו אל בפיהם. כשאנו
 נושאים את כפינו על השמים נשא אף
 לבבנו עמהם לשוב להשיב לבבנו לפני
 המקום צרוך הוא בא*) . דבר אחר אל כפיהם.
 אל העננים אל שמים כמה דאח אמר והנה
 עב קטנה כסף איש עולה בב). וכן על
 כפיהם כסה אור בג). ומדרש רבותינו בד).
 גשא לבבנו באמת להקציה כאלה הרוחץ
 בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי
 מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל
 ושרץ בידו : (מז) נחננו פשעינו ומרינו.

זה דרכנו על ידי ילד הרע : אתה לא סלחת. ולך היתה נאה הסליחה כי כן
 דרכך : (מג) סכותה באף. חללת את האף להיות מחילה זינך וזינינו ותרדפנו
 זו : (מה) סחי ומאוס. הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו כה). שניסת מתוך הריאה
 וילא דרך הגרון : תשימני. לשון הווה הוא : (מו) פחד ופחת. כשנסנו מפני הפחד
 נפלנו אל הפחת שוחה : השאת. לשון שאייה כמו השאת כו) : (מט) מאין הפונות.
 מאין חליפין והעברה : (נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמיה ממספחת
 בהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בכל בנות
 עירי : עוללה. לשון נוול כמו ועוללתי בעפר קרני כו) : מכל בנות עירי.

יהל אור

ול"ל "תדמה כטעם אל תדם בת עינך (לעיל ז יה)
 וי"א כי טעמו לא תדמה לכל עינו", וכוונת י"א
 הוא, כי לא תדמה הוא לשון דמיון, וכי ר"ל עין לא
 תדמה ותשוה לכל עין אחרת (רי"ד) : (עו) ופי' ענין
 דממה : (עז) ושרשם פוג, ורום, והה"א נוסף :
 (עה) פי' עיני כשירה לבכות באחרונה יותר מכל
 בנות עירי : (עט) ופירושו שם כעוללות שגשגרו
 בגפן אחר שכלה הבציר : (פ) ופי' מענין עשיה,

(סז) וכן פי' הח' ו"ל (צמד' יא א) עיין ביאורי שם :
 (סח) וכן סי' הרד"ק ועינינו נשים לבזינו בכפינו וכשא
 אותנו למשאת אל אל בשמים : (סט) ונכתב "נחנו
 זכן כתב ר"ש ו' מלך ונגרעה האל"ף : (ע) ושרשו
 "סכך" : (עא) פי' שלטול ממקום למקום, וכאן עינינו
 שלטול מחמת מיהוס : (עב) ועינינו חשך ושחמון :
 (עג) וכאן נעלמת : (עד) פי' מה שאמר פלגי
 מים, עינינו נהרות מים : (עה) יש פה הסרון מלות

מקורב

ב' ופי' רש"י ו"ל שם כיחו ריק הפה, ניעו לימות המוטב :
 כו) ז"ל "השאת לשון שאייה" ומו לא : כו) (איוב ע"ז ט"ז :
 1 סולין

בא*) מדרש איכה כ"י פ"ג אות קכ"ו : כב) מ"א י"ס מ"ד :
 בג) איוב ל"ו ל"ב : בד) עיין תענית ע"ז ס' : כה) ב"ק ג'
 2 בית

איכה א

לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירֵי: נב צוד צדוני בצפור איבי הנם: נג צמתו
 בבור חיי וידו אבן בי: נד צפומים על ראשי אמרתי נגזרתתי:
 נה קראתי שמך יהוה מבור תחתיות: נו קולי שמעת אל תעלם אנך
 לרוחתי לשועתי: נז קרבת ביום אקראך אמרת אל תירא: נח רבת
 אדני ריבי נפשי גאלת חיי: נט ראיתה יהוה עותתי שפטה משפטי:
 ס ראיתה פל־נקמתם פל־מחשבתם לי: סא שמעת חרפתם יהוה
 פל־מחשבתם עלי: סב שפתי קמי והגיונם עלי פל־היום: סג שבתם
 וקומתם הביטה אני מנגינתם: סד תשיב להם גמול יהוה כמעשה
 ידיהם: סה תתן להם מגנת־לב תאלתך להם: סו תרדף באף

אבן עזרא

רש"י

מספחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר
 שהיתה נבחרת לקדושה ולצודת הקב"ה
 מכל ישראל: (נג) צמתו בבור חיי.
 בצית הכלל: צמתו. חסרו כמו לומת
 הגידין בח). מצעד ללמחק בט). אישרייטור
 (לואמען לוהען): וידו אבן בי. על פי
 הזכר כך עשו לדניאל ל). וירמיה ראה
 ברוח הקודש: צמתו בבור חיי. ואף על
 פי שלמתו צבור חיי שאינו יכול לעלות
 מחיכה לא שהו לבס גם לזאת עד שידו
 אבן בי: (נד) צפו מים וכו'. שזמן שזכר
 אדם במים עד מהניו עדיין יש תקוה אבל
 אם לפו מים על ראשו אז אומר אבדה
 תקותי אבל אני איני עושה כן אלא
 קראתי וגו': צפו מים. עובדי כוכבים: (נו) קרבת ביום אקראך. כך היית רגיל
 בימים הראשונים לקרב אלי ביום קראי: (נח) רבת ה' ריבי. בימים שעברו:
 (נט) ראיתה ה' עותתי. בלרה הזאת שעוותו בי אויבי: שפטה משפטי. כאשר
 עשית כבר: (סה) מגנת לב. שבר לב לא). כמה דאת אמר אמגך ישראל לב). אשר
 מגן לריך בידך לג). דבר אחר מגנת לב. אועט הלב לרה ואנחה אשר הוא כמגן כנגד

אויבי (פא): נד צפו. כמו שהו (יחז) מז
 ה) (פב) מגזרת אשר הציף (דבר' יא ד) (פג)
 נה תחתיות. מתחתיות התחתיות (פד):
 נו לרוחתי. שתעשה לי רוחה (פה), או עת
 רוחתי ושועתי (פו): נו. קרוב מצאתיך (פז):
 נח. מה שהייתי אני רב, רבת אתה ה' (פה):
 נט עותתי. העוות שיעשו לי (פט): ס נקמתם.
 בפרהסיא (ס): סא וחרפתם. בגלוי (לא):
 סב עלי. לרעתי (לכ): סג מנגינתם. כמו
 נגינתם, והמ"ם נוסף (לג): סד גמול. בסמוך
 ובמזכרת שוה (לד): סה מגנת, י"א שדגשית
 הנו"ן נוסף, והוא מגזרת מן צריך (ברא' יד
 כ) (לה). על משקל אבילה (לו), והנכון בעיני
 שהוא מן גנון והציל (ישעי' לא ה) (לז):
 תאלתך. מגזרת אלה (לה), והתי"ו נוסף, כמו
 תאנתה מי ישיבנה (ירמיה ב בד) (לט):

יהל אור

ביום אקראך מאלתיך קרוב: (פה) וכן תרגם המתרגם:
 (פט) פי' לא שאני עושה העוות: (ס) וזהו ענין
 נקימה, היפך נעירה שהיא שמירת החיבה בלב.
 (לא) שיהרפו אותי: (לג) כי אין להם מחשבה אחרת,
 כי אם כל מחשבותם הוא רק עלי ולרעתי: (לג) ושרשו
 נגן: (לד) ולא תשחנה: (לה) ושרשו מגן: (לו) ושרשו
 אכל: (לז) ושרשו "נגן" והדגש להחבלע נו"ן הכפל:
 (לה) שהוא ענין קללה וכו"ה (מדרש איכה פ"ג, מדרש
 איכה כ"י פ"ג) שדרשו ג"כ לשון אלה וקללה: (לט) פי'

וענינו עשתה לנפשי הדאגה והדאבון מרוב בכיתם
 מכל בנות עירי: (פא) פי' ששאלו אותי הנם, ואינו
 שב על לדוני, וכ"ה דעת בעל הטעמים: (פב) ושם
 "כי גלו המים מי שחו" ופי' הרד"ק שם, עד שהיו
 מי שהייה שלא יוכל אדם לעבור בהם: (פג) וענינו
 שפיכה ושטיפה: (פד) פי' שאין למטה ממנה:
 (פה) ענין ריוח ידוע שהוא היפך הזוקה ופי' אל
 תעלם אנך לשועתי שאני מושע אליך בעבור רוחתי
 (רד"ק): (פו) או פי' לעת רוחתי ושועתי: (פז) פי'

מקו"ב רש"י

בח) הולין ע"ו ח' ופי' רש"י שם ענין סבור: בט) שה"ש ד' ח': ל) דניאל ו' י"ח, ובמדרש איכה פ"ג ז'
 מדרש איכה כ"י פ"ג, זה יוסף, זה ירמיה, זה דניאל: לא) מדרש איכה כ"י פ"ג, אות קל"ס וכ"ה במרגום:
 לב) הושע י"ח ח': לג) ברא' י"ד כ':

סו שמי ה' הוא כמו שמיך (ק) כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד א) (קא) : פירוש הטעמים

א אני הנבר, יסכר המקונן שהוא הצר סכהו בשבט עברה : ב. והיה מוליכו בשבי בחשך ולא יקוה לאור (ב) : ג ובכל שעה הופך ידו ומכהו (ג) : ד ומרוב המכות בלה בשרו ועורו ונשברו עצמותיו : ה ואחר כך בנה עליו בנין והקיף ראשו (ג) : ו והוא יושב בארץ צדק ואם יצחק אין צעקתו נשמעת (ה) : ז ושם נדר בעדו שיהיה נואש, והנתיבות שהיה יודע עוה אותם (ז) : ח ועוד רעה אחרת שדוב יבא אליו, ובא מדרך לא ידעו (ז) : ט ויפשחני תרגום וישפח שמואל (ש"א טו לג) ופשח (ח), וישומם שכל ראוהו ישום (ט), וכן שקיץ משומם (דניאל יא לא) (י), ובמקום אחר שומם (דניאל יב יא) (יא) : יב ומרחוק הצר יורה עליו חץ : יג ובאו החצים בכליותיו שהם נמתרים בחלב (יג) : יד ושב להיות שחוק : טו ותחת לחם ומים מרורים ולענה : טז ונשברו שניו באבנים ולא יוכל לאכול (יג), ומלא הצר פיו באפר או כטעם אפר כלחם (תהי קב י) (יד) : יז כאילו לא ירגיש ונשה הטובה (טו) : יח ואין לו תוחלת שיראה עוד טובה : יט כי תמיד יזכור עניו שיענה אותו הצר הלענה והרוש, והם המרורים (טו), מקום לחם : כ י"א כי זכור תזכור (יז) : כא זאת הנחמה אשיב אל לבי (יה), כאשר תשוח נפשי : כב שאין קץ לחסדי השם : כג יתכן חדשים על רחמיו (יט), כי רבה אמונתך גדולה (כ), כמו על כל רב ביתו (אסתר א ח) (כא), או לשון רבים (כב) : כד והוא היה חלקי מימי קדם סכל אלהים (כג) : כה ואדע כי טוב יעשה לקיוו (כד) : כו טוב שיסבור הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת ה' (כה), כטעם דום להי' והתחולל לו (תהי לו ז) (כו), כמו דומו עד הגיענו (ש"א יד ט) (כו) : כז בנעוריו אולי המקונן נער היה כאשר נשבה, או יחזיק לב הנערים (כה) : כח כי נשל. שב אל מול האמור למעלה (כע) : כט יכנע לעפר (ל) : ל יתן ברצונו (לא) : לא י"א יזנח כמו ישכח והוא הנכון, והראיה ותזנח משלום נפשי (פ' יז) : לב רק הונה ורחם (לג) : לג מלכו. לא עלה במחשבתו (לג) : לד דמה השם יושב שמים ובני אדם אמורים בארץ סגורים במסגר האופן (לד) : לה להטות הדין בעבור היותו עליון, ויעש בדרי מטה רצונו : לו אלה הג' הפסוקים דבקים (לה), וטעם לא ראה כטעם לא היה (לו), כי כל יש השם רואהו (לו) : לז אם בן מי גזר הנזירה על בני אדם, והנה השם לא צוה, וטעמו לא נזר, וכן כי הוא צוה ונבראו (תהי קטח ה) (לה) : לח השם לא יגזור רע או טוב מן המעשים (לט), רק הם ברשות אדם (מ) : לט אם כן למה יתאוון בדבור (מא), וכן כסתאוננים (במד' יא א) (מב), והעד וישמע ה' (במד' יא א) (מג) :

אור

המתרגם : (כא) ופי' ה' ז"ל שם גדול : (כב) ופי' לשון הרבה : (כג) כי חלקי הוא השם, שבו כהרת' מכל אלהים : (כד) ופי' לנפש תדרשנו באמת : (כה) שישתוק ויקוה לתשועת ד' : (כו) וכן פי' ה' ז"ל שם בשם י"ח שהוא מגזרת תוחלת : (כז) ופי' שם, המתינו : (כה) שיטאו העול : (כט) עיין רש"י : (ל) יתן פיו בעפר הארץ : (לא) למכהו לחי, וכמ"ס הר"י ערומה, שירגיל את עצמו במדת סכלנות יותר מדאי, עד שיתן למכהו לחי, ויקבל היסורין באהבה ורצון : (לב) פי' אם הונה, ורהס ואת"כ ירחם עליו : (לג) עיין רש"י : (לד) באופני המזלות וגלגליה : (לה) וכ"ה לדעת רש"י ז"ל מן לדכה עד צריבו דבקים : (לו) פי' לא היה ולא נברא : (לז) כי כל דבר שיש בעולם הש"י רואהו, ולפי' שלא ראה זה, כטה לא היה זה : (לה) ופי' ה' ז"ל שם, גזר או הפך : (לט) שיעשה האדם : (מ) ובנהירתו : (מא) שיתאוון בדבור על מעשה השם : (מב) שפי' שם שדברו דברי און : (מג) וכן פי' ה' ז"ל שם

מקו"ב רש"י

לר' תהי מ"ו ז' : לה) שאינם שרשים :

לכס. והמפרשו בלשון חונה ויגון טועה סאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן ביגון אינה שורש הלא כגון נו"ן של המון מגזרת המו גויס לר). וכגון נו"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ליון מגזרת ליה וכן נו"ן של שברון מגזרת שבר (וכגון נו"ן של שממון סגטון לה). כ"ל של"ל וק"ל) : תאלתך. לשון נו"ל

בחושך : ז ושם נדר בעדו ורגליו בכבל (ד) : ח ואם יצחק אין צעקתו נשמעת (ה) : ט ושם נדר בעדו שיהיה נואש, והנתיבות שהיה יודע עוה אותם (ז) : ט ועוד רעה אחרת שדוב יבא אליו, ובא מדרך לא ידעו (ז) : ט ויפשחני תרגום וישפח שמואל (ש"א טו לג) ופשח (ח), וישומם שכל ראוהו ישום (ט), וכן שקיץ משומם (דניאל יא לא) (י), ובמקום אחר שומם (דניאל יב יא) (יא) : יב ומרחוק הצר יורה עליו חץ : יג ובאו החצים בכליותיו שהם נמתרים בחלב (יג) : יד ושב להיות שחוק : טו ותחת לחם ומים מרורים ולענה : טז ונשברו שניו באבנים ולא יוכל לאכול (יג), ומלא הצר פיו באפר או כטעם אפר כלחם (תהי קב י) (יד) : יז כאילו לא ירגיש ונשה הטובה (טו) : יח ואין לו תוחלת שיראה עוד טובה : יט כי תמיד יזכור עניו שיענה אותו הצר הלענה והרוש, והם המרורים (טו), מקום לחם : כ י"א כי זכור תזכור (יז) : כא זאת הנחמה אשיב אל לבי (יה), כאשר תשוח נפשי : כב שאין קץ לחסדי השם : כג יתכן חדשים על רחמיו (יט), כי רבה אמונתך גדולה (כ), כמו על כל רב ביתו (אסתר א ח) (כא), או לשון רבים (כב) : כד והוא היה חלקי מימי קדם סכל אלהים (כג) : כה ואדע כי טוב יעשה לקיוו (כד) : כו טוב שיסבור הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת ה' (כה), כטעם דום להי' והתחולל לו (תהי לו ז) (כו), כמו דומו עד הגיענו (ש"א יד ט) (כו) : כז בנעוריו אולי המקונן נער היה כאשר נשבה, או יחזיק לב הנערים (כה) : כח כי נשל. שב אל מול האמור למעלה (כע) : כט יכנע לעפר (ל) : ל יתן ברצונו (לא) : לא י"א יזנח כמו ישכח והוא הנכון, והראיה ותזנח משלום נפשי (פ' יז) : לב רק הונה ורחם (לג) : לג מלכו. לא עלה במחשבתו (לג) : לד דמה השם יושב שמים ובני אדם אמורים בארץ סגורים במסגר האופן (לד) : לה להטות הדין בעבור היותו עליון, ויעש בדרי מטה רצונו : לו אלה הג' הפסוקים דבקים (לה), וטעם לא ראה כטעם לא היה (לו), כי כל יש השם רואהו (לו) : לז אם בן מי גזר הנזירה על בני אדם, והנה השם לא צוה, וטעמו לא נזר, וכן כי הוא צוה ונבראו (תהי קטח ה) (לה) : לח השם לא יגזור רע או טוב מן המעשים (לט), רק הם ברשות אדם (מ) : לט אם כן למה יתאוון בדבור (מא), וכן כסתאוננים (במד' יא א) (מב), והעד וישמע ה' (במד' יא א) (מג) :

יהל

התי"ו מן חאלתך נוסף, כמו תאגתה, ופי' הרד"ק שם, מן אנה לידו (שמות כ"א יג) שהוא גרם הדבר והכובו, כלומר כאשר מאנה עצמה ללכת למקום תאוה, מי יוכל להשיבה : (ק) ומה שלא אמר שמיך : (קא) והיה ראוי לומר עלה אלי : (א) אף בסופו : (ב) בלתי מרגוע : (ג) לכל יוכל ליצא ממנו : (ד) שמירה על שמירה : (ה) כי שחם הפלתו : (ו) כדי שלא יוכל למצוא הדרך הנכונה : (ז) ומפני שהדרך מעוות לא היה באפשרי להזהר ממנו : (ח) כן היוכ"ע שם, וענינו כמו ויבקע : (ט) שענינו השתאה ותמהון : (י) ובכתוב "השקון משומם" : (יא) והכל אחד : (יב) בחלב הכליות : (יג) וזהו ויגרום בחץ שיני, ונקראו כן האבנים הקטנים עד מאוד כמו החול : (יד) ופי' ה' ז"ל שם "דרך משל כמו הכפישיני באפר" : (טו) ושכה הטובה : (טז) שיאכילוהו : (יז) כאן חסר האמור, ופי' כאשר זכור תזכור נפשי תשוח עלי : (יח) וכן תרגם המתרגם : (יט) שנסוף הפסוק הקודם : (כ) וכן פי' רש"י ז"ל, וכן תרגם

איכה ג ד

ותשמידם מתחת שמי יהוה: ד א איכה יועם זהב ישנא הפתם
השוב תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות: ב בני ציון היקרים

אבן עזרא

רש"י

קרוי לופן לו: (א) איכה יועם זהב. קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים הלא הוא כתובה על ספר הקינות א). ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון ב): יועם. יכה כמו דלת מתרגם כהה ג). עמיא: זהב. מראיה פנים המלהיב כזהב: ישנא. ישתנה ממראיתו: הכתם. קבולת. כלי נוי. הזהב שהם לעדי קרוי כתם: אבני קדש. בני המאירים כאבנים טובות. ומ"א ד). כל רביעית דם שילא מיאשיהו בכל חן ומן שנעלו זו היה ירמיה קוצרו במקומה ועליה הוא קורא תשתפכנה אבני קדש: (ב) המסלאים בפז. המהוללים והנערכים כפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראיה פז וכן לא תסולה זכתם אופיר ה) זכתם טהור לא תסולה ו). סולו לרוכב בערבות ז) לשון

מ דק יחפש אדם דרכיו: מא יתן לבו דורון בכפיו (מד), או יהיה לבו נשוי בכפיו (מה): כב. יודה ישראל (מו), כי לא שבו אל ה' על כן לא סלח: כג שמת סוכת אף עלינו ולא נראה אנה נברח ותרדפנו: מד דרך משל כאילו הענן יבדיל בין התפלה ובין השם: מה טלטול עם מיאוס: מו פצו פיהם. מלעונים: מז כאשר תפחד הנפש והפחת לפני הנוף סיד יפול (מז) והנה באה שואת הנפש ונשבר הנוף בפחת (מה): מח דברי המקונן (מט): מט תמיד בוכה (נ): נ עד שיראה השם פלגי מים שירדו מעיני (נא): נא יותר עוללה עיני בכי לנפשי מכל בנות עורי שמנהג הנשים לבבות: נב וכל זה הבכי בעבור שאני תפוש כצפור (נכ): נג והושמתי בבור, ושמו אבן גדולה על פי הבור, או היו משליכים אבן בי לדעת אם אני חי (נד): נד ואין הבור ריק, רק הוא מלא מים: נה ואם הבור היה קרוב הייתי מתנחם, רק הוא בתחתית (נה): נו ואדע כי אתה השם שמעת קולי, ואם אני בתחתית: נז ומקדם מצאתיך קרוב בעת שקראתיך (נה): נח ומה פעמים רבת בעדי: נח כאשר ראית אתה העוות שיעשו, ליקח משפטי (נו): נט מה שיש בלבם (נו), גם תשמע דבריהם (נח): סג בשבתם וקימתם תמיד ינגנו על אירי (נט): סד כמעשיהם ששמוני בבור עשו להם: סה מננת לב, סתר בלב שלא יראו האלה שתביא להם (ס): סו תרדפם באפך כי תשינם ותשמידם:

אבן עזרא

א איכה יועם. י"א יועם כמו חשך תרגום והנה כהה הנגע (ויקרא יג ו) עמיא מכתשא (א), והישר בעיני כמו לא עמסוהו (יחז' לא ח) (ב), ומשקלו לחם יודק (ישעי' כח כח) (ג): ישנא. מנורת שנים (ד): ב אלף המסולאים. תחת ה"א השרש (ה), כי ה"א הנעלם (ו), לא ימצא בתוך המלה (ז):

יהל אור

מגן ולנה, כלומר כיסוי על הלכ, שלא יבינו ולא יראו האלה שתביא להם: (א) כן ת"א שם, ופי' ה' ז"ל שם בשם רבים החכמים שאמרו, כמו השך, ושרשו "יעם": (ב) ופי' מלשון ערך ודמיון, וכן נראה דעתו מפי' הטעמים, ושרשו "עמס" מן הכפולים ולדעת הדד"ק, ענינו ההסתר והכסוי: (ג) ושרשו "דקק" ג"כ מן הכפולים: (ד) פי' שאין שני לו, וי"ג "מנורת שונים" (משלי כד כא) ועם שונים אל תתערב, ופי' ה' ז"ל שם, שונים, מן ישנה הכתם הטוב, ופי', ועם שונים שיסתנו במעשים הרעים אל תתערב, ונכתב באל"ף וצטנול, ובמכלל שרשו "שנה" ונכתב באל"ף, אבל נקרא כבעלי ה"א: (ה) כי שרשו "סלה": (ו) של "סלה": (ז) לכן רש"י

והעד וישמע ה', שדכרו דברי און": (מד) וכן פי' הרד"ק הבחתי למעלה, נשים "לנבינו בכפינו ונשא אותה למשהות אל אל בשמים: (מה) ופי' נשא לנבינו עם כפינו על דרך בגשמי ידי אל דכיר קדשך (תה' כח ב): (מו) יהודה ישראל על עונותיו והגלותיו: (מז) מרוכ הפחד: (מח) פי' צבור שנה כפל: (מט) בלמרו פלגי מים תרד עיני וכו': (נ) וכש"כ מלין הפונות: (נא) וזה שאמר עד יסקיף וגו': (נב) וזה שאמר, לוד לדוגי כלפור: (נג) וכן תרגם המתרגם: (נד) וכ"ה צפי' הגולות: (נה) עיון רש"י: (נו) וכן פי' רש"י: (נז) פי' כל מחשבותם מה שיש בלבם אינם כי אם עליו: (נח) מה שיאמרו עליו: (נט) ינגנו שירי התולים: (ס) והוא מענין מקו"ב

לו) יעני' י"ט ו"ג: א) לה"ב ל"ה כ"ה: ב) מדרש איכה פי' א', מדרש איכה כ"י פי' א' ג) ויקרא י"ג ו' ד) מדרש איכה שם, מדרש איכה כ"י שם: ה) איוב כ"ט ע"ז: ו) שם שם י"ט: ז) מ"ס ס"ט ה': ירמיה

הַמַּסְלָאִים בְּפִי אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חָרָשׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר : ג גַּם־תִּנֵּן
 תָּנִים קָרִי חֲלָצוּ שֹׁד הַיְנִיקוּ גֹרִיהֶן בַּת־עַמִּי לְאֶכֹר פִּי עֵינַיִם כִּי תִרְחִי וּקְרִי חֹד
 בַּמִּדְבָּר : ד דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בְּצִמָּא עוֹלָלִים שְׂאֵלוּ לָחֶם פֹּרֵשׁ
 אֵין לָהֶם : ה הָאֹכְלִים לְמַעַדְנִים נִשְׁמוּ בַחֲזוֹת הָאֲמוּנִים עָלַי תוֹלַע
 חֲבָקוּ אֲשַׁפְתּוֹת : ו וַיִּגְדַּל עֵינִי בַת־עַמִּי מִחַטָּאת סֹדֶם הַהַפּוּכָה כְּמוֹ־
 רִגְעַ וּלְא־חֲלוּ בַּה יָדַיִם : ז זָכוּ נְזִירֵיהָ מִשְׁלַג צָחוּ מִחֲלָב אֲדָמוּ עֵצִים

רש"י - אבן עזרא

ג חלצו. כמו וחלצה נעלו (דברי' כה ט), (ח) יש לשון זכר ונקבה (ט) : ד פורש' כמו פרום לרעב (ישעי' נחז) (י). והוא פת לחם פתוה (יא) : ה האוכלים. שיתעדנו (יב) : תולע. כתולעת שני (יג) : ו חלו. מלשון חיל (יד) ואחרים אמרו כמו על ראש רשעים יחול (ירמי' כג יט) (טו) : ז משלג ומחלב. כפול (טז) : וכן ספיר כמו פנינים (יז) : וכן טעמו מ"ם מפנינים מושך עצמו ואחר. עמו כמ"ש מאל אביך (ברא' מט כה) (יח) : כאילו נגזרו מספיר (יט) : ולבנת כמו לבנה (כ) : והעד כמעשה (כא) : ובמקום אחר אבן (כב) :

הילול וערך הן : לנבלי-חרש. כרי חרש שנותנים זהם יין כגון נבלי יין ונבליהם ינפלו ח) : (ג) גם תנין. אט"פ שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את צנו בא מרחוק רעב חולץ שדו מתוך נרתקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוליו מתוכו כדי שלא יראה צנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן ט) : בת עמי לאכור. רואים את צניהם לוטקים ללחם ואין פורש להם שחיהם קודמים להם לחיי צניהם מחמת הרעב : (ה) האמונים עלי תולע. על צגדי לצעוקין : האמונים לשון ויהי אומן את הדסה י) : אשפתות. אשפות של זבל סוככים על האשפות צחוק : (ו) ויגדל עון וגו'. פורענות מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום יא) : ההפוכה כמו רגע. שהרי סדום לא נמשכה לרתה וכרגע אחד נהפכה : ולא חלו בה ידיים. ידי האויב כי ע"י המלאכים נהפכה. ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות : (ז) זכו נזיריה. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער וגאים ביותר ומוסב על צת עמי : אדמו עצם מפנינים. אותם שהיה מראיתם אדום מפנימים וגזרתם כמו ספיר חשך תוארם

יהל אור

חנו בה המחנות וההיילות, כי כמו רגע נהפכה : (טז) כפול הענין במלות שונות : (יז) והטעם כפול : (יח) בכתוב שם, מהל אביך ויעורך, ואת שדי ויברכך, ופי' ה' ז"ל שח, מ"ם מאל, משרת עצמו ואחר עמו, ופי' מאל אביך ומלת שדי : (יט) והראוי מספיר גזרתם, וטעמו כאלו נגזרו מספיר, וכמו שביארו הר"ן יצ"ל, ביותר שהיה להם השלימות בצריחה במינס מין האדם, והיו נבזרים וחזקים כרפי מונק כאלו ספיר גזרתם : (כ) מה שאמר הכתוב (שמות כד י) כמעשה לבנת הספיר ביאורו כמו לבנה, וכן פי' ה' ז"ל שם, כי לבנת מגזרת לבנה (פי' מגזרת קה לך לבנה יחז' ד ח) : וכן פי' רש"י ז"ל שם מלשון לבנה : (כא) וכן יאמר ה' ז"ל שם, אם לבנת הספיר הוא לובן, מה טעם לומר כמעשה, היה רצוי לומר כמראה : (כב) ביחז' רש"י

נתחלפה באל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפים זה בזה : (ח) ופי' ה' ז"ל שם "כמו חלצו שד, והטעם תסיר" ופי' שגם הנחש שהוא אכזר חולץ ויסיר דד הנקבה מנרתקה, והוא כדמות כים אשר השדים בתוכה להניק גוריהו : (ט) זה שייך לפסוק ד', ופי' יש מלת "לשון" בא זכר כמו כאן, דבק לשון יונק, ולשון נקבה, ולשוני תהגה לדקך (תה' לה כח) ולשון רכה תשבור גרם, וי"מ שזה קאי על מלת חלצו, פי' מלת חלצו היא עבר לזכרים ולנקבות : (י) וענינו שצירה וצניעה : (יא) מלשון פתות אותה פתים (ויקרא צו) : (יב) צטעה שהיו אוכלים היו מתעדנים : (יג) והזכיר חולע בלבד מבלי זכר שני, מפני שהוא ידוע ומשובח משאר הנבעים : (יד) ופי' לא מלאו אנשי חיל ידיהם, וכמו שביאר בפי' הסעמים בעבור שאין להם כח : (טו) וענינו נפילה וחניה, ופי' שלא מקורב רש"י

ח) ירמיה מ"מ י"ב : ט) תלפומא ח' בחקותי ג', תלפומא ב' בחקותי ט', ובמדרש איכה : וכן במדרש איכה 2

איכה ד

מפנינים ספיר גזרתם : ח חשך משחור תארם לא נפרו בחוצות
 צפד עורם ער-עצמם יבש היה כעץ : ט טובים היו חללי-חרב
 מחללי רעב שהם יזבו מדוקרים מתנובות שדי : י ידי נשים רחמניות
 בשלף ילדיהן היו לברות למו בשבר בת-עמי : יא פלה יהיה את-
 חמתו שפך חרון אפו ויצת-אש בציון ותאכל יסרתיה : יב לא
 האמינו מלכי-ארץ וכל כל קרי ישבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי
 ירושלים : יג מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם
 צדיקים : יד נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם :

אבן עזרא

רש"י

ח משחור. יותר מן השחרות והוא שם (כג) : מפחמים : (ח) משחור. הוא פחם יב) : עצם.
 צפד. כמו דבק [א], והוא שם לבדו (כד) : לשון מראה כמו וכעלם השמים לטוהר יג) .
 ט שהם יזבו. והם מדוקרים (כה) : י לברות. קולר (פארבע קאלייר) זלע"ז : צפד .
 מגורת להברות את דוד (ש"ב ג לה) (כו) , נקמט ונתחבר ואין לו דמיון : (ט) שהם
 והם שני בנינים (כז) : יא דמה האף יזבו מדוקרים וגו' . חללי הרעב היו
 לאש (כח) : יב תבל. מקום היישוב (כט) : נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים
 יג דם צדיקים. דם כל צדיק וצדיק (ל) : זולים בשר על העשבים חוץ לחומה
 וכן בלב חכמים (קהלת ז ד) (לא) : והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסו נבקעת
 יד עורים. בעורים (לג) , וכן אש אוכלה הוא (דבר' ד כד) (לד) : נגאלו. סלה מורכבת
 מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו (לד) : חרצ יד) : מדוקרים. מבוקעים צין נפיתת
 רעב צין זיקוע חרצ קרוי דקירה : מתנובות שדי. משרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים
 רב פרשם ומאוסים : (י) לברות. למאכל כמו ולא צרה אתם לחם שו) . להברות את
 דוד שו) : (יא) בלה ה' את חמתו. אשר בערה זו כמה שנים עתה כלה אותם
 צהנקמו מהם יו) : (יג) מחטאת נביאיה. של שקר היתה לה הרעה הזאת : (יד) נעו
 עורים בחוצות. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטים בדם
 ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכם : נגאלו בדם. נתלכלכו בדם עד אשר לא

קרני אור

יהל אור

[א] כן הוא דעת דונש, ודעת מנחם (מחברת מנחם) כמו "שמר עורם על עצמם" ועיין בתשובות תלמידי מנחם ותלמידי דונש, מה שדונש השיגו וכתב, והפתרון היה לא נבחר מפני כי סוף הפסוק למד כי פתרונו דבק, באמרו יבש היה כעץ (שם) וגם מאמר על עצמם תבין כי פתרונו דבק, כמו דבק לשון יונק אל חכו, ואל במקום על באים בכל המקרא זה במקום זה עכ"ל, ועי"ש מה ששיבנו תלמידי מנחם ע"ז לו היה לשון דבוק היה אומר צפר עורם בעצמם, או אל עצמם כי לא מצאנו דביקה נופלת כ"א על בי"ת או על "אל" או בלמ"ד כמו דבק לשון יונק אל מכו (פ' ד') בעורי (שם נ יב) ישוב העולם וכל אשר בו : (ל) פי' כי היל"ל דמי צדיקים : (לא) ושם, לב חכמים : (לכ) וענינו שהנשואים מיושבי העיר נעו בהולות בעורים : (לג) -ונינו כאש אוכלה הוא : (לד) וכן כתב הרד"ק במכלל, הורכבה זאת המלה משני טורים מנפעל ומפועל, ועשו כן, כי יתכן במלה סבת שני הטורים, סבת בנין נפעל שנגאלו בדם ועצמם מבלתי פועל וזולתם, וסבת בנין פועל שיתכן שגאלו אותם אויביהם בדם,

מקו"ב רש"י

ס' : ילקוט יטו' ש"א, חזית פ"א עה"פ משכני : יב) עיין מדרש איכה פ"ד י"א, מדרש איכה כ"ו פ"ד ועיין רש"י כ"ד י"ד) מדרש איכה פ"ד י"ב מדרש איכה כ"ו פ"ד קדושין ל"א ב' ד"ה איסתויע מילתא, ועיין שו"ט ע"ע ל"א

טו סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תצעו פי נצו גמ-נעו אמרו
 בגוים לא יוספו לגור : טו פני יהוה הלקם לא יוסיף להביטם פני
 כהנים לא נשאו זקנים וזקנים קרי לא חננו : יז עודינה עודינו קרי תכלינה
 עינינו אל עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושע : יח צדו
 צעדינו מלכת ברהבתינו קרב קצנו מלאו ימינו פירבא קצנו :
 יט קלים היו רדפנו מנשרי שמים על ההרים דלקנו במדבר ארבו
 לנו : כ רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו
 נחיה בגוים : כא שישי ושמחי בת-אדום יושבתי קרי בארץ

רשי אבן עזרא

וכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם : (טו) סורו. מעלינו אהם הטמאים המלוכלים בדם : כי נצו. לשון סרחון ולכלוך כמו מורחמו בנולתה יח). דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם יט) : גם נעו. נשמטו בדם : (טז) פני ה' חלקם. פנים של זעם מאת הקב"ה חלקם והפרידם בעובדי כוכבים למטן אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלותם : (יז) עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. כשנראה עלינו הרעה עדיין היו עינינו לופות אל חיל פרעה שנאמר בהם מלרים הכל וריק יעזרו ב). שהיו מצטיחים אותנו לעזרה ולא באו כמו שנאמר בהם הנה חיל פרעה הולא להם לעזרה שב לארצו מלרים בא). מלינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמו הקב"ה לים והליף לפנייהם נודות נפוחים כמין מעי אדם ננערים במים אמרו זה לזה הנודות הללו הם אבותינו אנשי מלרים שטבעו צים מחמת היהודים הללו ואנחנו יולאים לעזרתם עמדו ומזרו לאחוריהם כב) : צפינו. חכינו : (יח) צדו צעדינו. אויבינו ארבו את לעדינו מלכת ברחובותינו כמו ואשר לא לדה בג) והנה לודה את נפשי בד) : (כ) משיח ה'. הוא יאשיהו כמו שנאמר בד"ה ויקון ירמיהו על יאשיהו כה) : בשחיתותם. בגומות שחפרו : (כא) שישי ושמחי בת אדום. נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחריבוהו רומיים : שישי ושמחי. לפי שעה אבל סופך שגם עליך תעבר כוס הפורענות ותשכרי ממנו בו) : ותתערי. ותקיא כמו ותער כדה בז) :

יהל אור קרני אור

והנה הם גואלו על ידם : (לה) בהיות הפועל לשון רבים והשם בל"י והיל"ל סורו טמאים, לכן פי' גוי טמא, כי הגוי כולו יכול לכוותם ברכים ויהיד : (לו) וענינו לשון עופפות וביאורו נסו במהירות, לרחק מן המקום הטמא הזה : (לז) ופי' הרד"ק שם, ענינו כי עוף תעוף, מן כי נצו גם נעו : (לח) ולפי שהכעס נראה צפנים כנהו בם : (לט) אין לנו חבר במקרא בענין משקלה, וענינו הכעס : (מ) עיין רש"י : (מא) ז"ל "ויאמר דלקונו" בלי מלת "וכן" : (מב) וענינו רדיפה, עיין ביאורי שם : (מג) ותיוכ"ע שם, כמו במולדתה, ועיין רד"כ

מקוב רש"י

ל"א ובספר ל"ב שם : יח) ויקרא ח' ט"ז : יט) עיין רש"י ויקרא שם : כ) וישיב ל' ז' : בא) ירמי' ל"ז ז' : כב) מדרש איכה פ"ד כ', מדרש כ"י פ"ד ק"י : כג) שמות כ"ח י"ג : כד) ש"א כ"ד י"ב : כה) דה"ב ל"ה כ"ה : כו) עיין מדרש איכה ומדרש איכה כ"י שם : כז) בראשית כ"ד כ' :

איכה ד

עוץ גַם-עֲלֶיךָ תֵּעָבֵר פֹּם תִּשְׁכַּרְי וְתִתְעָרִי: כִּנ תָּם עֲוֹנֶךָ בַּת-צִיּוֹן

אבן עזרא

רש"י

ארמים (מד): כב לא יוסיף. שב אל עונך (מה). ועליו ישוב סקר (מו), או ישוב אל השם הנוכר ברוח אמינו (מז):

פירוש הטעמים

א איכה יועם. איפה ימלה הזהב וידמה לאחרים שהם ששה (ח), הכתם הטוב החלי העגול (כ), וזה משל לפסוק הבא אחריו (ג): ב בפז. אבן יקרה, וי"א כי הוא כסף וזהב סופו (פ"א י"ח) יכחישם (ד): ג הזכרים יקחו שד הנקבות ויניקו גורי הנקבות (ה), ובת עמי לא עשתה כן, וי"א גם תנין חלצו שד נשי צאן (ו), ויניקו גוריהן: ד החלב ליונק מקום לחם וסים (ז), והעוללים גדולים מן היונקים (ח), כדמות עוללות הגפן (ט): ה נשמו. הם שסמו בפרהסיא (י), כל רואים ישום (יא), חבקו אישפות, כי הם מושלכים כדומן ואין קובר ו יש חטאת ואשם בקרבן שטעמו עקב העון והחטאת (יב), והוא השכר הרע ויקרא מזר רע (יג), ובן פי' כי לא שלם עון האמורי (ברא' טו טז) (יד), אם יקרך עון בדבר הזר (ש"א כח י) (טו) גדול עוני מנשוא (ברא' ד יג) (טז), והפסוק הבא אחריו לעד (יז). והטעם כי הרעה הבאה על ישראל גדולה מרעת סדום שהיא נהפכת כמו רנע, ולא היו הידיים בכל עת בחיל, בעבור שאין להם כח, או טעמו שלא חלו בה ידים, בטעם יחולו על ראש יואב (ש"ב ג כט) (יח): ז זכו נזיריה. בימי השבע: ח חשך. תארם ברעב: ט הסדוקרים שיוזבו דם מתנובות שדי שהם שבעים, טובים היו מחללי רעב: י הנשים הרחסניות נהפכו לאכזריות מרוב הרעב: יא והרעב בנוף ידמה לאש שהיא דולקת ונונעת עד יסוד העצם: יב ובעבור הרעב בא צר בירושלים: יג מחטאת נביאי הכעל, זכהני הכמות נהרנו החסידים כדברי אסף (יט): יד והחיים נעו בחוצות העורים (כ), והתנאלו בדמי החללים עד שלא יוכלו הנונעים שינעו במלבושיהם וכא פיעל אחר פועל (כא), והטעם יוכלו שינעו וכן נדעה נרדפה (הושע ו ו) (כב): טן היו קוראים על נפשם סורו בטמא, והראשון נכון, ויחסר מקום הקוראים, ואמרו בנוים כי עוד לא יוסיפו לשוב אל ארצם לגור כאשר היו (כג): טז כי אף השם חלקם בארצות ולא יוסיף להביט אליהם.

יהל אור

סס: (מד) ולא ידעתי טעמו, וכי אספואונתו על ארץ חיוכ הלא הוא בעלמו אמר שס שהיה בארץ סדום, ונקרה המדינה הזאת עון, בשם עון שהיה מיוצאי הלני עשו, כדכתיב חלה בני דיסון עון וארן (ברא' לו כה), וכאמת נמלה בכחוב עוד שני חנשים בשם זה, האחד עון בן ארס בן שס, ועון בן נחור שהיה ג"כ ארמי, ולכן יש להגיה דברי הרמב"ע כזה, עוד שניס הם והם ארמים (נתה"ש): (מה) שטון ל"ז ויוסיף ג"כ ל"ז: (מו) ומלת פקד ישוב אל עון: (מז) ברוח אמינו משיח ה': (א) פי' איכה יערוך הזהב וידמה לשאר מיני מתכות שהם ששה, וביאורו או שהם ששה עם הזהב ויהיה זהב וכסף, נחשת וברזל, בדיל ועופרת, או שהם ששה לכד הזהב בעבור שיאמר וידמה לאחרים שהם ששה, והגה הם ששה לכד הזהב, ויכנום במקומו, כסף הי: (ב) וכמ"כ (משלי כה יב) נזם זהב והלי כהס: (ג) כפ' הזה נכלל המשל, וכפסוק שאחריו הנמשל, והם בני ציון היקרים: (ד) פז הוא העוב שבזהב ומזוקק ונקי מסיג, וכאמרו וזהב מופז, ביאורו מעולה ומזוקק ונקי, וכן יאמר הכתיב הנהמדים מזהב ומפז רב (תה' יט יא) והאחרון מעולה מן הראשון: (ה) עיין ביאור המלות: (ו) ל"ל נשי ציון וכן חרגס! המתרגם, וכונתו נשי ציון נאלצו להלוך שדיהן לגורי אויביהן, וכאמרו וגם הנין חלצו שד, ביאורו גם לתנין והוא האויב, חלצו והולילו השדים להניק גוריהן: (ז) ע"כ יאמר אצל היונק

לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת-אדום גלה על-חמתיך: ה א זכר
 יהיה מה-היה לנו הביטם הביטה קרי וראה את-חרפתנו: ב נחלתנו
 נהפכה לזרים בתינו לנכרים: ג יתומים היינו אין ואין קרי אב
 אמתינו פאלמנות: ד מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו:
 ה על צוארנו נרדפנו יגענו ולא קרי הונח לנו: ו מצרים נתנו יד

אבן עזרא

רש"י

ולקח עוד: (ד) מימינו בכסף שתינו. שהיו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והם קונים מהם בכסף: על צוארינו נרדפנו. בעול-עבודה קשה: יגענו. לאסוף ממון וכספים: ולא הונח לנו. יגיענו צדינו כי האויבים גונבים וחוטפים הכל במסים וגלגליות וארנוניות: (ו) מצרים נתנו יד. דרך אדם הטפל ורולה לעמוד מושיט יד למי שאלו לעזור לו ואף כאן למלרים הושיטו יד שיפזרונו א): ולאשור. שיפזרונו בלחמם: כי בסוף תבא במשפט (כט), והטעם כי אדום היה תחת יהודה וביום מפלתה שמחו, וכן זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים שהיו אומרים לבבלים ערו ערו עד היסוד בה (תה' קלו ז) (ל), ותתערי בטעם וישכר ויתגל (ברא' ט כא) (לא):

אבן עזרא

א זכור. הזכור בלב (א), והטעם כל: הצרה שעברה עלינו קודם הגלות והחרפה שאנחנו בה: ב נחלתנו. שדות וכרמים (ג), מכורה לזרים שהם בארצנו: ג יתומים. ועוד היינו עם הנרים עלובים כאלו יתומים היינו ואין אב (ד), ידוע שפנהג משפחת האב לעזור היתומים (ה): ד מימינו. אפילו הסים והעצים שאינם ברשות אדם (ו), נקנה אותם במחיר רב, כי העיר יושבת במצור מן אויב: ה על ואם אנחנו מביאים הסים או העצים על צוארינו נרדפנו. הצר רדפנו, ויגענו חנם, כי לא יניח לנו מה שהיינו מביאים: ו מצרים נתנו יד. דגשות הנוין במלת נתנו, תחת נוין השרש (ז), כי זאת הנוין סימן המדברים (ח), ונתנית היד שבועה, והנת נתן ידו (יח' יז יח) (ט), והטעם כתקיעת כף (י), כי נשבעו למצרים ואשור (יא):

ידה אור

כי צפי' המלות כתב הראב"ע שני פירושים על קראו לנו, האחד קראו לנו אנשים חתרים סורו עמא, והשני הנגאלים כדם עלמס קראו על נפסס סורו עמא, כי אך עפי"ז יתכון כתבו והראשון נכון ולפנינו יחסרו גם שני הפירושים צפי' המלות והוא פלא (רי"ד): (כד) ופי' הח' ז"ל שם, ויזעקו אליך, כמו כן כאן להביטם ענינו להביט אליהם: (כה) עם הישועה שחבוא לנו, כאן הקץ לגלותנו: (כו) כן פי' רש"י ז"ל: (כז) וכן כתוב, ויקונן ירמיהו על יאשיהו (דה"ב לה כה): (כח) ופיין במבוא למגילת איכה להח' ר"ע מהאללי: (כט) הצווי הזה אינו על דרך מלוא רלונית כ"א דרך גזום, רולה לומר שישי ושמחי ותראה מה יקדך באחריתך: (ל) עיין פי' הח' ז"ל

שם: (לא) ענין גילוי: (א) עיין פי' הח' ז"ל (ברא' מ כג) ושם שהזכירה היא צפה, ויש כללים ע"ז: (ב) ומליין שימת לב אל הדבר כזוונה מיוחדת: (ג) שהם נקראים בשם כחלה: (ד) חעס"י שחביו חי, והוא האב האמיתי שלנו, אך מפני שהוא הסתיר פניו ממנו נמשלנו כחילו אין לנו אב: (ה) ע"כ הזכיר האב וכן מתרגם המתרגם: (ו) כי הם הפקר לכל: (ז) כי ראוי להיות נתנו, כי שרשו כחן: (ח) וזריבים נו"ן אמרת לפי' המדברים ועיין רש"י: (ט) דעת הח' ז"ל כאן כתיוב"ע שתרגם שם, והא אמתי ידיה לפרעה" לא כהמפרשים שיפרשו "במ"ש "נתן ידו" מה שנשבע לדקיהו לנ"י: (י) מה שנותן אחד לחבירו ידו לחוק הדבר: (יא) כי הם נשבעו למלרים ואשור:

מקוב"ב רש"י

(א) מדרש איכה פ"ט ו', מדרש איכה כ"י פ"ה:

איכה ה

אֲשׁוּר לְשִׁבְעַ לַחֵם : ז אֲבוֹתֵינוּ חֲשָׂאוּ אֵינָם וְאִינָם קָרִי אֲנַחְנוּ וְאֲנַחְנוּ קָרִי
 עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבְלוּנוּ : ח עֲבָדִים מִשְׁלוּ בָנוּ פֶּרֶק אֵין מִיָּדָם : ט בְּנַפְשֵׁינוּ
 נָבִיא לַחֲמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמַּדְבָּר : י עֲוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זֹלְעָפוֹת
 רָעֵב : יא נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ בְּתַלְתּ בְּעָרֵי יְהוּדָה : יב שָׂרִים בְּיָדָם נָתְלוּ
 פְּנֵי זִקְנִים לֹא נִהְדְּרוּ : יג בַּחֲוָרִים טַחּוֹן נִשְׂאוּ וְנִעָרִים בְּעֵץ כִּשְׁלוֹ :
 יד זִקְנִים מִשְׁעַר שַׁבָּתוֹ בַּחֲוָרִים מְנַיֶּנְתָּם : טו שַׁבַּת מִשׁוֹשׁ לִבְנוֹ נִהְפָּךְ

אבן עזרא

רש"י

נתנו. כמו נתנו לגנות הנו"ן משמשת במקום
 נו"ן שנייה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך ב).
 וכן ונתנו את צנותינו לכס ג): (ט) בנפשינו
 נביא לחמנו. צסכנת נפשו היינו מסוככים
 כשהיינו מביאים מזונותינו מן הסדה מפני
 חרב המדבר: (י) נבטרו. נתחממו וכן כי
 נכמרו רחמיו ד). . ובלשון גמרא יש הרבה
 על הכומר של ענבים ה). מכמר בישראל ו).
 זלעפות רעב. כמו ורוח זלעפות ז).
 לשון סריפה: (יג) טחון נשאו. כשהיו
 האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים
 על כתפיהם רחיים ומשאות כדי ליגעם ח).
 וכן בעץ כשלו. כשל כחם ולשון כשלו נופל
 לא נשים. לא די צרת הרעב עד שענו העבדים נשינו יח), וכל שכיבה באונם
 והיא כדרכה תקרא ענוי יט): יב שרים. אין לנו שרים שיושיעו נשינו, כי אפילו
 הם נתלו בזרועם וי"א כי בידם שב אל העבדים הנזכרים למעלה כ): יג נשאו.
 בחורים לטחון כח), ויהיה טחון שם הפועל ככ), כמו נלאיתי נשוא ישעי' א
 יד) כג), ובשל כה הנערים בהניע עץ הטחנה כד), וי"א שהוא כששמעו, והטעם
 כי כל טחנה צריכה לטחון ולעצים כה): יד זקנים. מנהגם היה לשבת בשערי
 ירושלים כו): טו שבת. על הקרבנות שנברתו: ומחוללנו. המחוללים והמשוררים:

קרני אור

יהל אור

במ"ש נתן ידו" שבחמת נשבע לפרעה: (יג) וכן פי'
 ה"ה ז"ל (ויקרא כו לט) עיין ביאורי שם: (יד) שרש
 פרק מציין דבר הנפרד ונפרק ככה ממקום חזרו כמו
 מפרק הרים, והושאל גם על המזיל ככה מיד
 האוחז: (טו) שגבורי דוד הביאו לדוד מים מבור
 בית לחם, ולא חצה דוד לשתותם מפני שמסרו עלמם
 להריגה על המים: (טז) ופי' ה"ה ז"ל שם צערו
 ויקדו, וכן עורנו כתנור נכמרו: (יז) ושם פי' ה"ה
 ז"ל כמו רעדה וכן פי' הרד"ק בשרשיו, ענין בעתה
 ורעדה: (יח) וכן תרגם המתרגם: (יט) עיין פי'
 ה"ה ז"ל (ברא' לד ב) ודעתו שם שהעיניו הוא
 כדרכה והלל הנתולה, וכן הוא דעת הרלב"ג שם, ודעת הרמב"ן שם כי כל ביאה באונסה תקרא ענוי, וכ"ה דעת
 ה"ה ז"ל כהן: (כ) שהעבדים תלו את שריהם: (כא) פי' נשאו עול הפחינה לטחון: (כב) מקור: (כג) והנה אמר
 מלת נשוא, על הדבר שאין באפשרי לסבול: (כד) כי זה דבר קשה למאוד: (כה) והולרכו לשאת כלי הטחנה על
 כתפיהם, וכן עלים לבשל, וזהו שאמר הכתוב בעץ כשלו: (כו) כי שם היה מקום המשפט, וכן תרגם המתרגם:

[א] והה' רי"ר רכס לתפוס צוה את המ' ז"ל וז"ל צריך
 להפוך הדברים ולכתוב כזה, ונתונת הוד
 שבושה, כי כבשו למצרים ואשור, והנה נתן יד,
 הטעם כתקיעת כף וחולי נשבע, ור"ל כי מ"ש (יחזקאל
 י' ו"ח) והנה נתן ידו, הטעם כתקיעת כף, וחולי ר"ל
 נשבע ממש כמו נתנו יד, הכתוב פה, ונעלם ממנו כי
 בדה"ב ל"ו י"ג מפורש אשר השביעו באלהים עכ"ל,
 ועיין יהל אור, שם ז"ל פי' כתוב"ע, וסרס השגת
 רי"ר ה"ה ז"ל וחלו ראה רי"ר המיוב"ע לא אמר על ה"ה
 ז"ל שנעלם ממנו הכתוב בדה"ב: [ב] והיטיב לפרש
 צוה כרמב"ן (ויקרא כ"ו ל"ט) על הפ' ואף בעונות
 אבותם אתם ימקו עיני"ש:

מקו"ב רש"י

ב) זה"א כ"ט י"ד: ג) בראשית ל"ד ע"ז: ד) שם מ"ג ל': ז) תהלים י"א ו': ח) מדרש איכה פ"ה י"ג. מדרש איכה
 ה) יצמות צ"ז ט': ו) פסלים נ"מ א' והוא לשון מימוש כ"י פ"ה, פסיל זר"כ פי' על נהרות בבל, שר"ע שומר
 קל"ז

לְאָבֵר מְחֹלְנֵנוּ : מִן נִפְלָה עֲטָרַת רֵאשִׁינוּ אֲזִי נָא לָנוּ כִּי חֲטֵאנוּ :
 י' עַל־זֶה הָיָה דָוָה לְבָנוּ עַל־אֵלֶּה חֲשָׁנוּ עֵינֵינוּ : יח עַל הַר־צִיּוֹן שְׁשָׁמָם
 שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ־בוֹ : יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כַּסְאֲךָ לְדוֹר וּדְוֹר :
 ג לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכַּחַנוּ תִּעֲזָבוּנוּ לְאַרְךָ יָמִים : כא הַשִּׁיבֵנוּ יְהוָה | אֱלֹהֵי
 וְנִשׁוּבָה וְנִשׁוּבָה קִרֵּי הַדֶּשׁ יָמֵינוּ בְּקֶדֶם : כב כִּי אִם־מָאֵם מְאִסְתָּנוּ קִצְפָה
 עָלֵינוּ עַד־מְאֹד :

השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו בקדם : סימן יתק"ק

סבום פסוקי איכה קנ"ד וסימן טוב ויהייל ודומם לתשועת ה'. ופרקיו ה' : וחרמו
 בן בג אומר לפום צערא אגרא, וחציו לרכא תחה רגליו :

אבן עזרא

רש"י

טז נפלה. בית המקדש מקום השכינה:
 יז על זה היה דוה לבנו. והעין חשכה מרוב
 הבכי: יח על הר ציון ששמם. פועל עבר
 כמו כאשר אהב (ברא' כז יד): הלכו בו.
 המהלכים (כז), כמו ויחנטו אותו (שם ג
 כו) (כח), ויהיה (כט), הלכו כטעם הליכה
 מהבנין הכבד, והוא פועל עומד (ל), ובעבור
 שמצאתי ערום הלכו (איוב כד י) (לא),
 הוצרכתני לדקדוק הראשון (לב), והשועלים
 מנהגם להיות בחרבות: יט אתה ה'. ידענו
 כי מלכותך לא תסור ולדור ודור אתה יושב
 על כסא המלוכה: כ למה. בעבור שאתה
 עומד לנצח למה תשכחנו מלה: כא השיבנו.
 לעיר משכן שמך שנשוב לעבדך כימי קדם:
 כב כי השיבנו מהרה (לג), אלא אם מאסתנו
 בעונינו כבר קצפת עלינו קצף גדול (לד),
 והישר בעיני להיותו כי אם מאסתנו בעונינו,
 והוא ברחמינו ירחם עלינו ועל האמללים, וינחם את
 האבלים, ויעמיד השר מיכאל (לו), להריץ טוב על ישראל, ובא לציון גואל:
 נשלם ספר איכה, תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה.

בתשומת כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה
 כשל כח הסבל ט). וכן הכטיל כחי י):
 (יז) על זה היה דוה לבנו וגו'. על
 המפורש במקרא שלאחריו: (יח) על הר
 ציון ששמם. ושועלים הלכו בו:
 (יט) אתה ה'. ידענו כי לעולם תשב והואיל
 וכן הוא: (כ) למה לנצח תשכחנו. הלא
 נשבעת לנו כך כשם שאתה קיים כך שבעתך
 קיימת: (כב) כי אם מאום מאסתנו.
 בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קלף עד
 מאד כאשר קלפת: (כג) השיבנו ה'. מפני
 שמסיים בדברי תוכחה הולך לכפול מקרא
 שלפניו פעם אחרת יא). וכן ישעיה יב).
 ותרי עשר יג). וקהלת יד):
 כבר קצפת עלינו יותר מדאי (לה), והוא ברחמינו ירחם עלינו ועל האמללים, וינחם את
 האבלים, ויעמיד השר מיכאל (לו), להריץ טוב על ישראל, ובא לציון גואל:
 נשלם ספר איכה, תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה.

יהר אור

פועל יוצא: (לג) פי' מה שחזר ואמר השיבנו,
 ביאורו מהרה השיבנו, כאדם שאומר לחבירו דבר
 וכופלו שיעשה זאת במהרה: (לד) וכבר נתכפרה בזה
 עונינו: (לה) וזהו אמרו עד מאוד: (לו) והוא מן השרים
 הראשונים, (דניאל י יג) עיין פי' הח' ז"ל שם
 רש"י

השועלים הניחו המהלכים להלך בו, כי
 הורגו לישב בחרבותיו: (קה) ופי' המהנטים:
 (כט) ז"ל "או יהיה" (רי"ר): (ול) ופי' שהשועלים
 הלכו בו: (לא) ופי' שם, הם סבבו שילכו העניים
 פרומים מבלי לבוש, והוא יוצא: (לכ) והוא ג"כ
 מקו"ב

זה שחזר וכפלו לסיים בדברי נחמות) ועיין מדרש איכה
 כ"י בהערה באחרונה: יב) שכוללים הפסוק, והיס מדי
 קדש וגו': יג) בסוף מלאכי שכוללים, הנה אנכי שולח
 לכם את אליה הגביל וגו': יד) שכוללים, סוף דבר הכל
 נשמע וגו':

קל"ו ולקוט תהלים תתפ"ד: ט) נחמי' ד' ד': י) לעיל
 ט' י"ד: יא) ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ח מצינו לנביאים
 כראשונים שחיו מוחמין את דבריהם בדברי שבח ובדברי
 נחמות וכו', והכתיב כי מאום מאסתנו, השיבנו תהת
 מאום מאסתנו (ופי' הפני משם, השיבנו כול אמר פסוק

